

PLANSTRATEGI

SØR-AURDAL KOMMUNE

2024-2027

Vedtatt, xxxxx 2024

Bagn, Sør-Aurdal kommune

INNHOOLD

1	Økonomisk bærekraft.....	11
1.1	Økonomiske nøkkeltall.....	12
1.2	Befolkningsutvikling.....	15
1.3	Næring og sysselsetting.....	17
1.4	Muligheter – økonomisk bærekraft.....	19
2	Sosial bærekraft.....	22
2.0	folkehelsearbeid.....	23
2.1	Utdanning og oppvekst.....	26
2.1.1	Befolkningsframskriving – oppvekst.....	26
2.1.2	Sentrale rammeverk.....	27
2.1.3	Gjennomføring av videregående opplæring.....	28
2.2	Omsorg og eldre.....	30
2.2.1	Nasjonale helse- og samhandlingsplan 2024-2027.....	32
2.2.2	Leve hele livet.....	32
2.3	Utenforskap.....	32
2.3.1	Arbeidsledighet, uføretrygd og sosialstønad.....	33
2.3.2	Fattigdom.....	35
2.3.3	Psykiske lidelser og symptomer.....	36
2.5	Samfunnssikkerhet og beredskap.....	37
2.6	Planbehov – Sosial bærekraft.....	38
3	Klima, miljø og bærekraft.....	40
3.1	Klimaendringer.....	41
3.1	Klima og Energi.....	41
3.2	Vann og avløp.....	41
3.4	Landbruk.....	42
3.3	Arealplanlegging.....	42
3.4	planbehov klima og miljø.....	42
4	Kommuneplaner.....	44
4.1	Kommuneplanens samfunnsdel.....	44
5	Planbehov.....	45

Hva er en planstrategi?

Alle kommuner er pålagt¹ å vedta en planstrategi innen et år etter at nytt kommunestyre er valgt og konstituert.

Formålet med planstrategien er blant annet å skape oversikt over

- ❖ hvilke planer som finnes og anbefalinger i forhold til disse
- ❖ hvilke planer som bør revideres
- ❖ hvilke planer som bør utgå
- ❖ hvilke nye planer som bør utarbeides

Planstrategien skal blant annet

- ❖ drøfte muligheter og utfordringer for samfunnsutviklingen
- ❖ sette søkelys på kommunens langsiktige arealbruk, klima- og miljøutfordringer og virksomheten i de ulike kommunesektorene

Kommunen er videre pålagt å legge FNs bærekraftsmål² til grunn for planstrategien og alt annet planarbeid.

Planstrategien skal være et overordnet politisk styringsverktøy. Hensikten er å prioritere planarbeid og planer som har betydning for en helhetlig og samordnet styring mot en ønsket samfunnsutvikling.

Planstrategien gir nytt kommunestyre en god anledning til å gjøre seg kjent med eksisterende planer, viktige trekk i samfunnsutviklingen og tilhørende utfordringer. Planstrategien er imidlertid ikke en plan. Nye mål og utviklingsstrategier for kommunen skal ikke vedtas gjennom planstrategien. Mål og strategier vedtas i arbeidet med kommuneplanen.

¹ https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71/*#KAPITTEL_2-4

² Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2024–2027.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/d71a3e61e774485fb4a98cab9255e53f/nasjonale-forventningar-nn.pdf>

Kommunale planer per 1.1.2024

Sør-Aurdal kommune har en rekke forskjellige planer på ulike nivå. Denne planstrategien vil ta for seg følgende tre plannivå:

- ❖ Kommuneplan (Samfunns- og arealdel)
- ❖ Kommunedelplan (Samfunnsplaner og arealplaner)
- ❖ Fag- og sektorplan (Temaplaner)

En drøfting av kommunens planstruktur med forslag til endringer står i slutten av dokumentet. Her er en oversikt over gjeldende planer, på de tre nevnte nivåene, i Sør-Aurdal kommune per 1. januar 2024:

Kommuneplan	Vedtatt
Samfunnsdel 2021 - 2030	2021
Arealdel	2010
Økonomiplan	Årlig

Kommunedelplaner	Vedtatt
Kommunedelplan for Bagn	2021
Kommunedelplan for Teinevassåsen/Søbekkseter	2015
Kommunedelplan for Fjellstølen	2002

Fag- og sektorplaner	Vedtatt
Folkehelseoversikten	2019
Handlingsplan for tilsyn spredt avløp	2024
Hovedplan vann og avløp	2021
Helhetlig boligplan 2022-2030	2022
Klima- og energiplan 2022-2030	2022
Kommunal plan idrett og fysisk aktivitet	2021
Kommunal planstrategi for Sør-Aurdal kommune	2020
Kompetanseplan for skole i Sør-Aurdal 2017-2020	2017
Kulturminneplan for Sør-Aurdal	2019
Kulturplan for Sør-Aurdal kommune 2015-2020	2015
Landbruksplan 2020-2024	2020
Plan for kommunal kriseledelse 2022-2026	2022

Prioritert handlingsprogram 2021. Kommunal plan for idrett og fysisk aktivitet	2020
Regional plan mot vold i nære relasjoner 2022-2025	2022
Språkplan for Sør-Aurdal kommune	2017
Alkoholpolitisk handlingsplan	2024
Strategiplan for skoler/barnehager i Sør-Aurdal 2018-2019	2018
Strategisk næringsplan 2022-2026	2022
Temaplan – Demensplan Sør-Aurdal kommune 2023-2026	2023
Temaplan Helse og omsorg	2021
Strategisk kompetanseplan for Helse og omsorg 2021 - 2024	2021
Temaplan Oppvekst og kultur	2021
Temaplan Plan og teknisk	2021
Trafikksikkerhetsplan for Sør-Aurdal kommune 2024-2027	2023
Leve hele livet, en kvalitetsreform for eldre	2021

Status av planstrategi for 2021–2024

Den forrige planstrategien gjeldende fra 2020 til 2023 inneholdt en liste over nye planer som ble anbefalt utarbeidet, og eksisterende planer som ble anbefalt revidert.

Planstrategien anbefalte at eksisterende kommuneplan – både samfunnsdel og arealdel – skulle revideres.

Her følger en liste over de anbefalinger som ble framsatt i forrige planstrategi. Listen viser også status for hvorvidt anbefalingene er fulgt opp.

Kommunedirektør		
Plannivå	Navn på plan	Status
Temaplan	Næringsplan	Vedtatt 2022
Temaplan	ROS-analyse (Beredskap)	Under revisjon
Temaplan	Rekrutteringsstrategi	Forsinket

Samfunnsutvikling		
Plannivå	Navn på plan	Status
Kommuneplan	Samfunnsdel	Vedtatt 2021
Kommuneplan	Arealdel	Under revisjon
Kommunedelplan	Fjellstølen	Forsinket
Temaplan	Plan og teknisk	Vedtatt 2021
Temaplan	Energi og klima	Vedtatt 2022
Temaplan	Landbruk	Vedtatt 2020
Temaplan	Folkehelseoversikten	Vedtatt 2024
Temaplan	Handlingsplan for tilsyn spredt avløp	Vedtatt 2024
Regulering	Reguleringsplaner ihht vedtatt kommunedelplan for Bagn	Løpende
Regulering	Behandle private reguleringsplaner	Løpende
Regulering	Masterplan Veståsen	Utgår

Oppvekst/ kultur		
Plannivå	Navn på plan	Status
Temaplan	Oppvekst og kultur	Vedtatt 2021
Temaplan	Trafikksikkerhet	Vedtatt 2023
Temaplan	Kommunal plan for Idrett og fysisk aktivitet i Sør-Aurdal kommune	Vedtatt 2021
Temaplan	Plan for IKT i skolen	Utgår
Temaplan	Plan for godt og trygt skolemiljø	Utarbeidet i november 2020
Temaplan	Kompetanseplan for barnehage	Utarbeidet 2023
Temaplan	Kompetanseplan for skole	Utsatt

Helse/ omsorg		
Plannivå	Navn på plan	Status
Temaplan	Helse og omsorg	Vedtatt 2021
Temaplan	Habilitering og rehabilitering	Forsinket
Temaplan	Helhetlig boligplan	Vedtatt 2022

Nasjonale forventninger mot 2027

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023-2027 ble vedtatt ved kongelig resolusjon den 20.juli 2023.

Dokumentet er delt inn i følgende kapitler:

- ❖ Samordning og samarbeid i planleggingen
- ❖ Trygge og inkluderende lokalsamfunn
- ❖ Velferd og bærekraftig verdiskapning
- ❖ Klima, natur og miljø for framtida
- ❖ Samfunnsikkerhet og beredskap

I hvert av de fem kapitlene framheves regjeringens prioriteringer for hvordan aktuelle utfordringer på området kan møtes gjennom den regionale og kommunale samfunns- og arealplanleggingen. Hvert kapittel oppsummerer trekk i samfunnsutviklingen og hva man bør vektlegge i kommunene i 4 årsperioden.

FNs bærekraftsmål

Kommunen er pålagt å legge FNs bærekraftsmål³ til grunn for all sin planlegging og alle sine planer.

FN vedtok i 2015 Agenda 2030, med 17 bærekraftsmål. Bærekraftig utvikling er definert som:

Utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov.⁴

De 17 målene utgjør til sammen en helhetlig og balansert tilnærming til hvordan verden kan bli et bedre sted for alle, der ekstrem fattigdom er utryddet, sosiale ulikheter utjevnet og klimaendringene bremset. For at verden skal klare dette må det jobbes både lokalt, nasjonalt og globalt.

Det må videre arbeides for å sikre økonomisk, sosial og miljømessig bærekraft. Disse tre bærekraftsdimensjonene er gjensidig avhengig av hverandre og må derfor balanseres på en riktig måte.

Nasjonale myndigheter har besluttet at bærekraftsmålene skal være det politiske hovedsporet for å ta tak i vår tids største utfordringer i Norge. Det understrekes at målene skal være en del av grunnlaget for all samfunns- og arealplanlegging.

Det finnes 17 bærekraftsmål og 169 delmål. I arbeidet med kommunens planstrategi er dokumentet delt inn etter de tre hoveddimensjonene i bærekraftsmålene; økonomi, sosiale forhold og miljø. Samarbeid for å nå målene er bærekraftsmål nummer 17 og sees på som en nødvendig bro mellom temaene for å kunne gjennomføre målene.

1 ØKONOMISK BÆREKRAFT

Økonomisk bærekraft handler om kommunens økonomiske handlingsrom i et langsiktig perspektiv. Det handler om hvordan kommunen i dag bruker sine økonomiske ressurser, hvor de henter sine inntekter fra og ikke minst hvordan de planlegger og rustet seg for fremtidens økonomiske utfordringer.

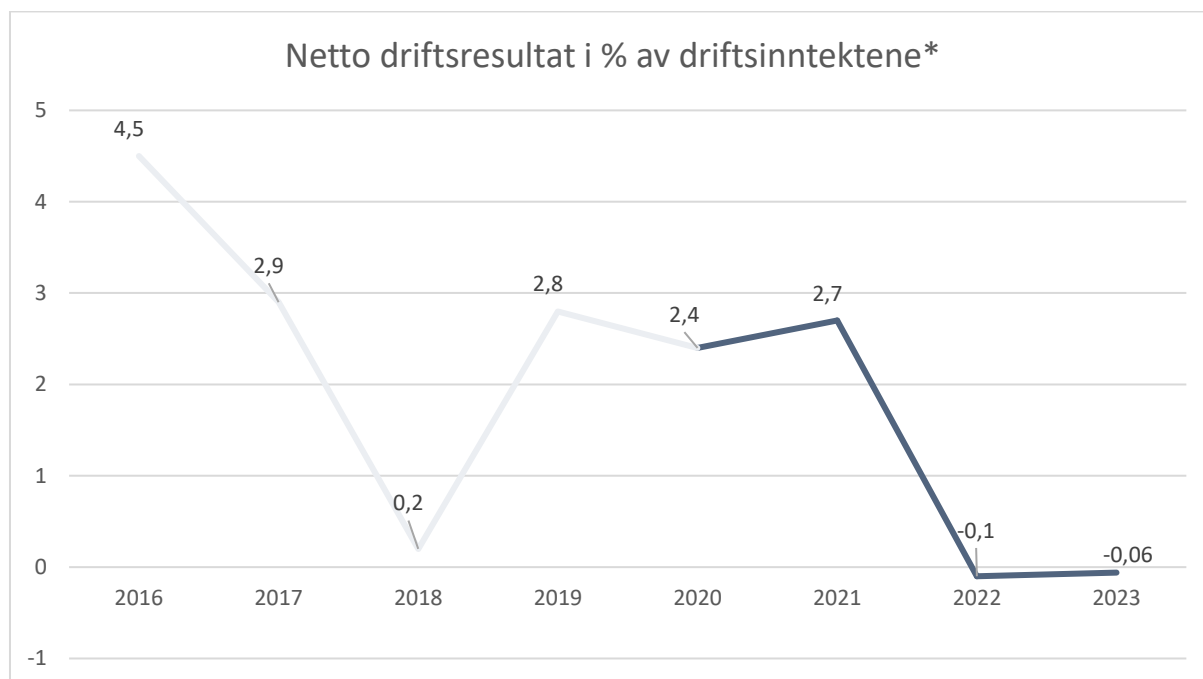
1.1 ØKONOMISKE NØKKELTALL

For å bidra til å sikre en langsiktig, bærekraftig økonomi har kommunestyret vedtatt følgende finansielle måltall for Sør-Aurdal kommune:

- ❖ Netto driftsresultat av driftsinntektene skal ligge på 1,75 %
- ❖ Disposisjonsfond av driftsinntektene skal ligge på 10 %
- ❖ Netto lånegjeld⁵ skal over tid utgjøre maks 75 %

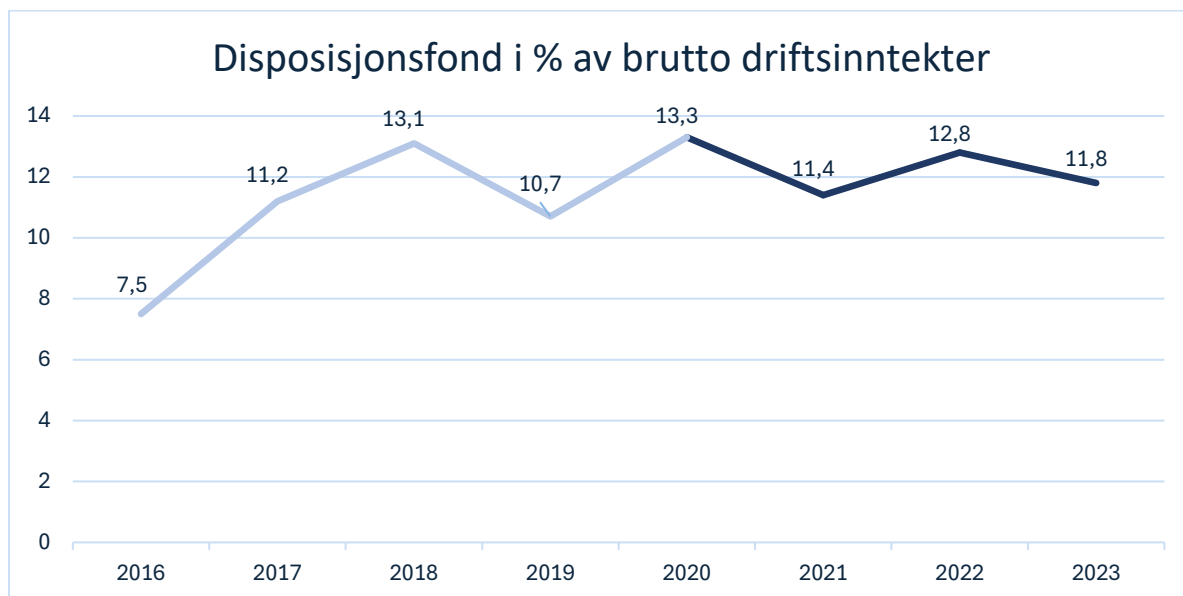
Sør-Aurdal kommune har til dels oppnådd sine finansielle mål i forrige planperiode, men trenden viser at den økonomiske situasjonen er svekket de siste 2 årene.

Netto driftsresultater har i perioden 2020-2023 ligget mellom 2,4 % og 0 %⁵, noe som tilsier at måloppnåelse på 1,75 % ikke er oppnådd for hele perioden. Driftsresultatet gjenspeiler trendlinjene for hovedandelen i kommuner med 2 000 til 9 999 innbyggere, middels bundne kostnader og lave frie disponible inntekter per innbygger (Kostragruppe 4).

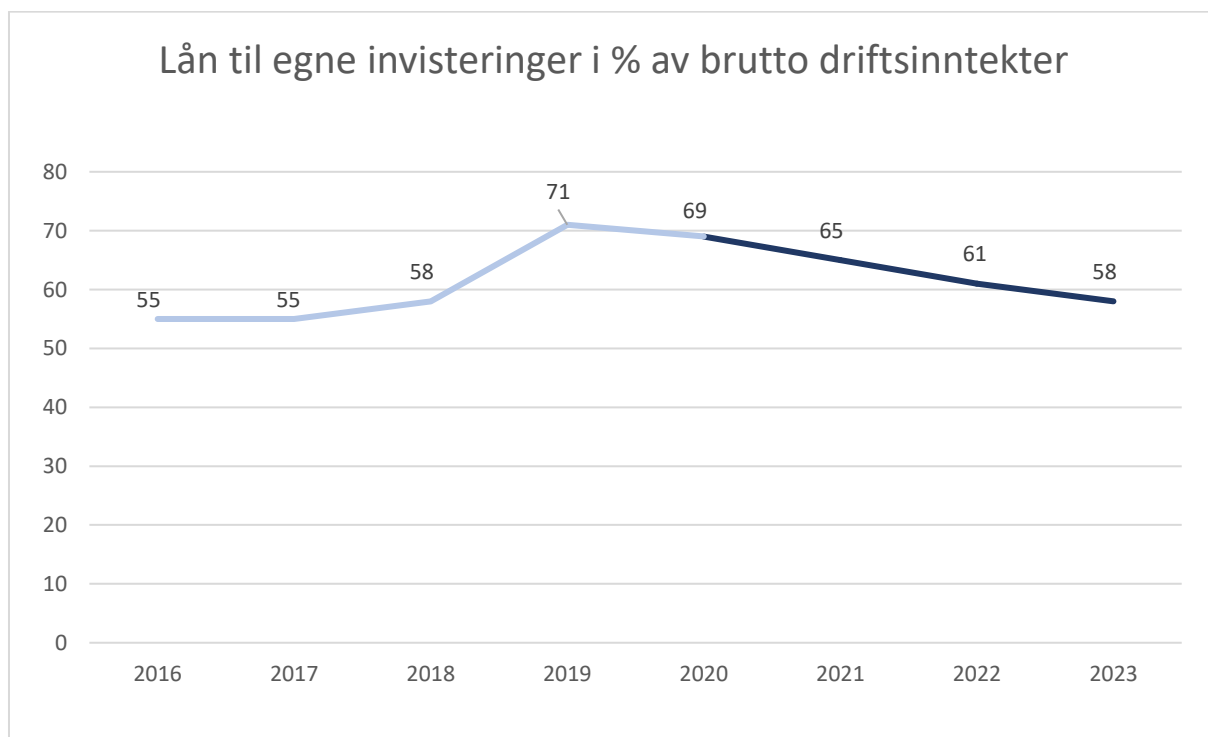

*Inkluderer ikke lånegjeld fra konsern

I samme periode har kommunens disposisjonsfond ligget stabilt på mellom. 13 % og 11 % av brutto driftsinntekter, og innenfor det finansielle målet på 10 %.

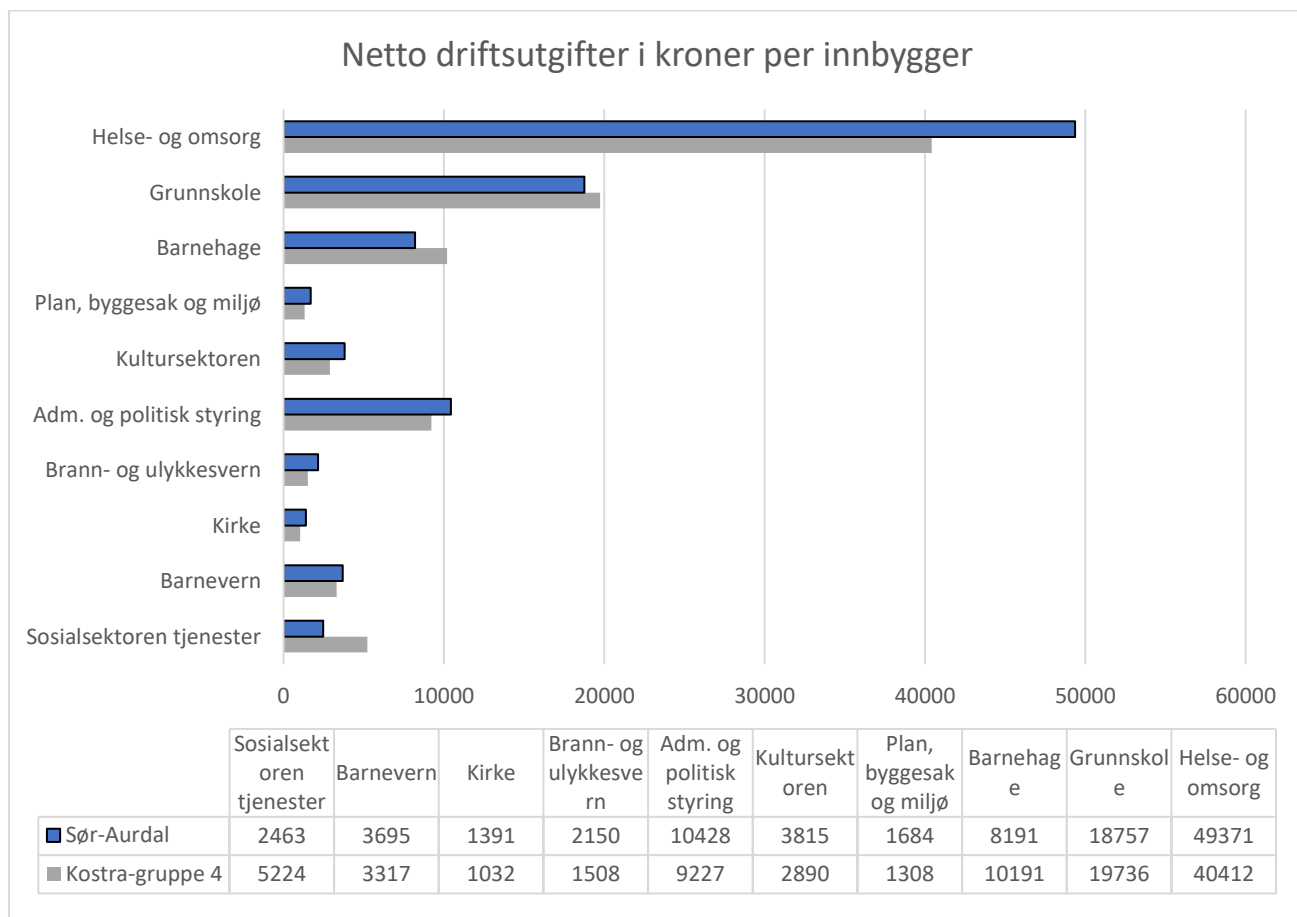
Lånegjelden i Sør-Aurdal kommune har minket i perioden 2020-2023. Dette skyldes blant annet høy lånegjeld tilknyttet utbygging av ny idrettshall i 2019. Ny idrettshall i 2019 og et moderat investeringsnivå i Sør-Aurdal de siste fire årene er en årsak til nedgangen.

Sammenlignet med kostragruppe 4 kunne Sør-Aurdal drevet sine tjenester på en rimeligere måte. Det jobbes kontinuerlig for å finne områder for innsparinger samt å forbedre og effektivisere arbeidsprosesser i organisasjonen.

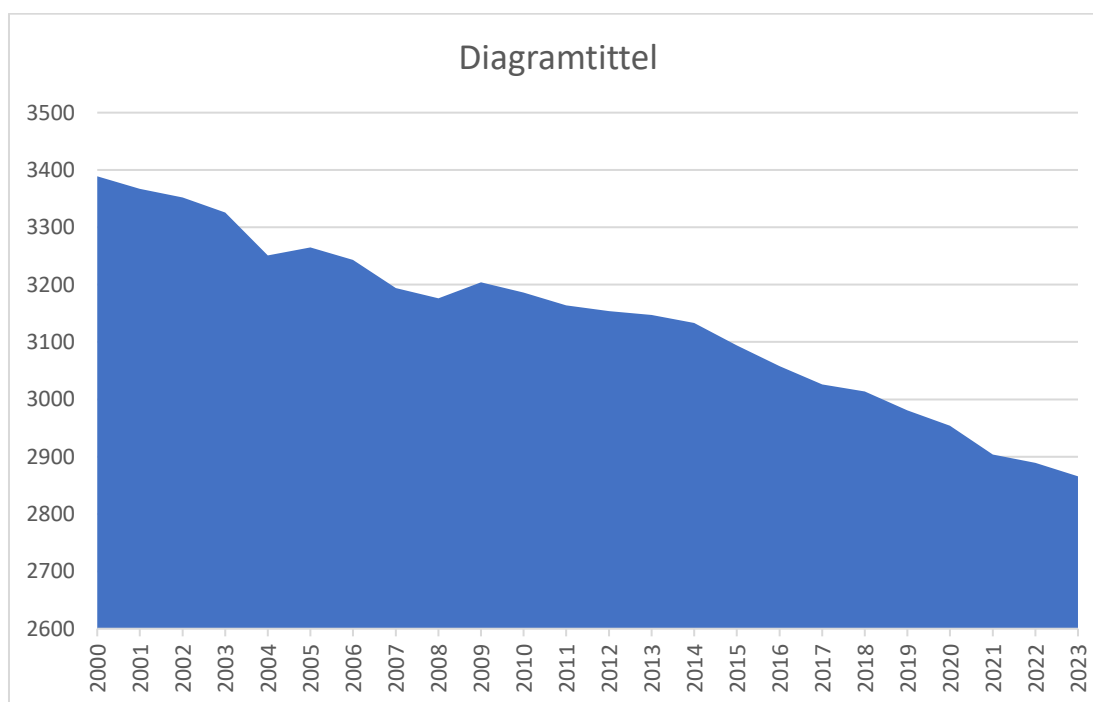
Sør-Aurdal kommune er en stor organisasjon og det tar tid å gjennomføre organisatoriske endringer. Når folketallet synker og demografien endres, må kommunen tilpasse og skalere tjenesteomfanget i takt med befolkningsutviklingen.

Under følger en figur som sammenligner Sør-Aurdals utgiftsnivå på ulike tjenesteområder, med gjennomsnittet for Kostragruppe 4. Tabellen viser at vi ligger omtrent på nivå med kostragruppe 4, men at kommunen bruker betydelig mer ressurser innenfor helse og omsorg.

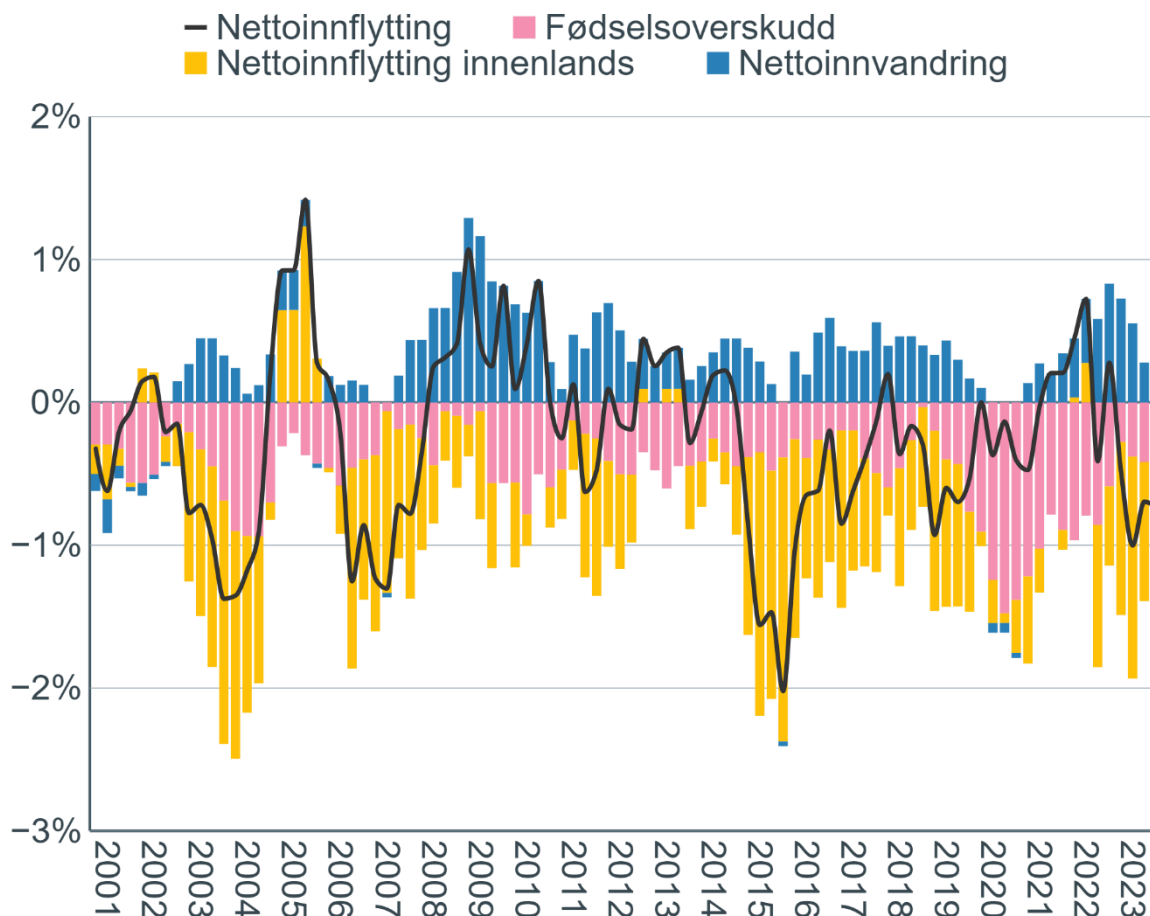
1.2 BEFOLKNINGSUTVIKLING

Sør-Aurdal kommune har hatt en jevn befolkningsnedgang de siste ti-årene, og har per 4. kvartal 2023, 2 866 innbyggere. Dette tilsvarer en nedgang på 8,9 % siden år 2013. I samme periode har gjennomsnittsvæksten for resten av landet vært på 8,7 %. Utviklingen i vår kommune er lik mange av distriktskommunene i Norge og de andre kommunene i Valdres; som vi normalt vil sammenligne oss med. Data over de siste 10 årene viser at Sør-Aurdal har nest mest utflytting sammenlignet med de andre kommunene i Valdres.

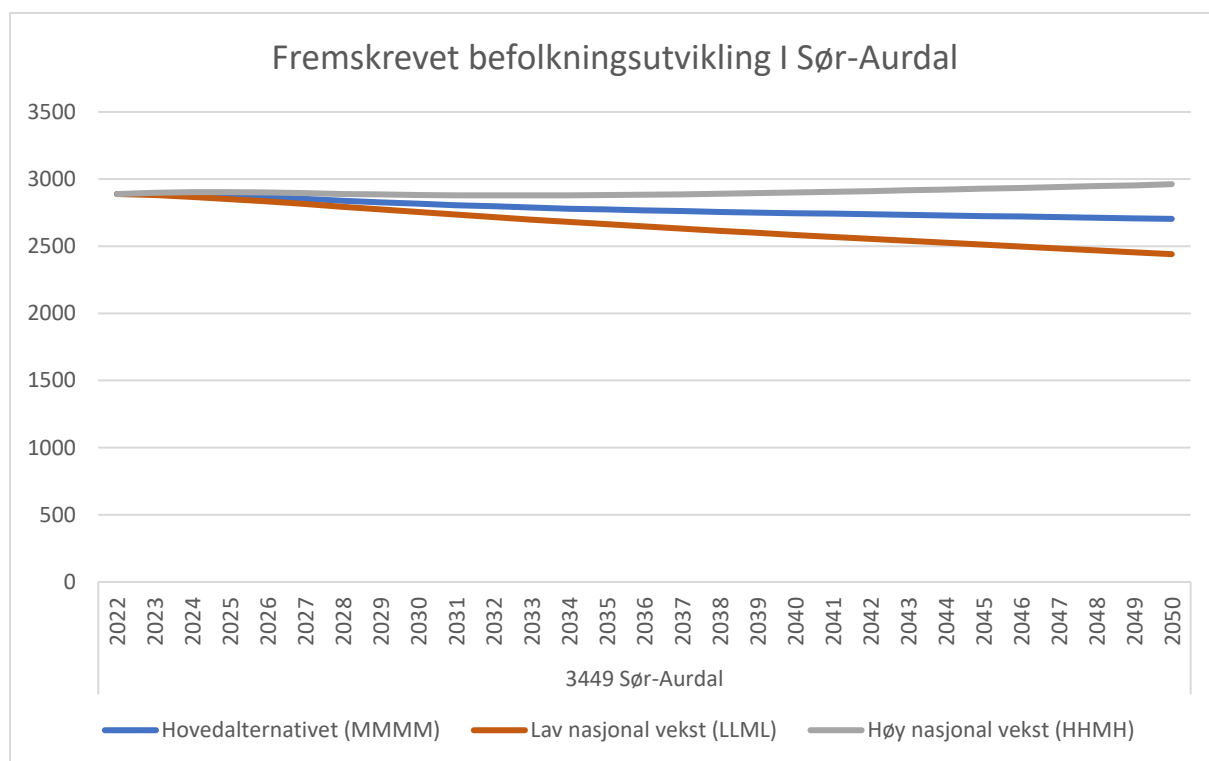

Nedgangen i befolkningsvekst i kommunen er sammensatt av flere faktorer. Lav innvandring, fødselsunderskudd og lite innflytting er faktorer som alle påvirker befolkningsnedgangen i Sør-Aurdal. Tallene er sterkt avhengig av netto innvandring. Høyere dødsrate enn fødselsrate har vist seg historisk sett å være gjeldende for kommunen. Det er i årene med positiv innvandring sammen med økt netto innflytting at kommunen klarer å opprettholde eller øke folketallet. Å øke innbyggertallet peker seg ut som et satsningsområde i planperioden.

Figuren under viser befolkningsveksten dekomponert i fødselsoverskudd, netto innenlands flytting og netto innvandring i 12-måneders perioder, målt hvert kvartal i Sør-Aurdal.

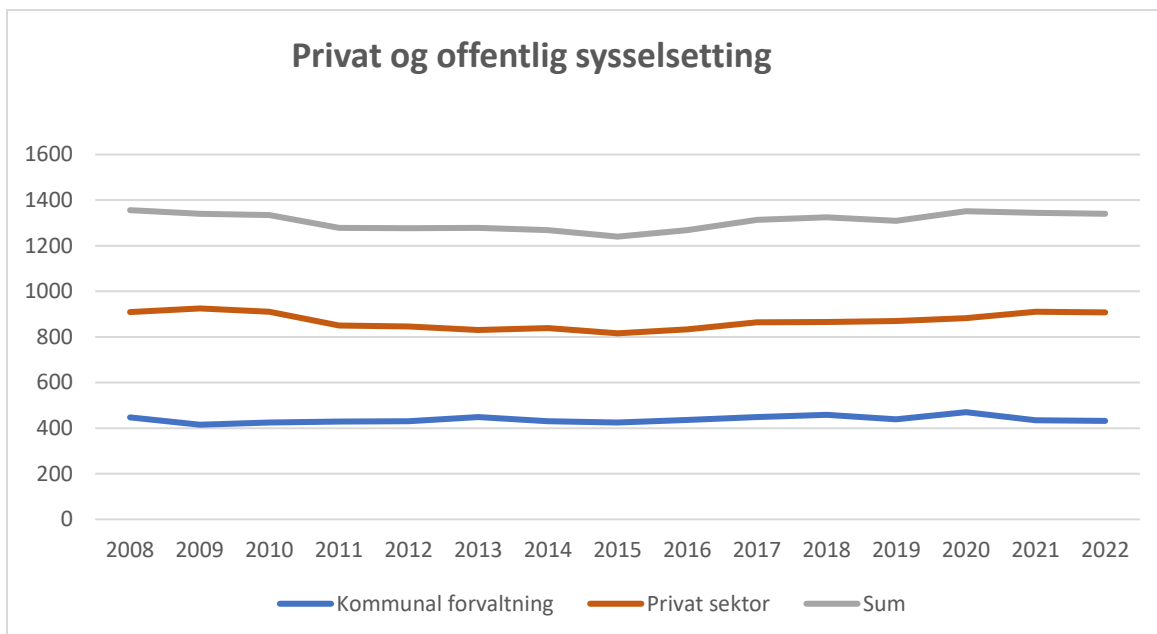

Trenden er at regionale-, urbane sentre vokser på bekostning av omkringliggende rurale kommuner og områder. Det er grunn til å tro at trenden med økt sentralisering og økt befolkningsvekst i sentrale områder vil fortsette, og kanskje akselerere. Gjennom SSB sitt forsøk på befolkningsframskriving er det relativt sannsynlig at Sør-Aurdal fortsatt vil ha en befolkningsnedgang i fremtiden. Prognosene må anses som svært usikre og avhenger av internasjonale, nasjonale og regionale trender for migrasjon. Kommunen og regionen Valdres jobber kontinuerlig for befolkningsvekst. Det er et håp om at man i fremtiden klarer å øke attraktiviteten og veksten for å få den ønskede effekten. For å få til dette er man avhengig av et godt samarbeid mellom regionale, kommunale og lokale aktører.

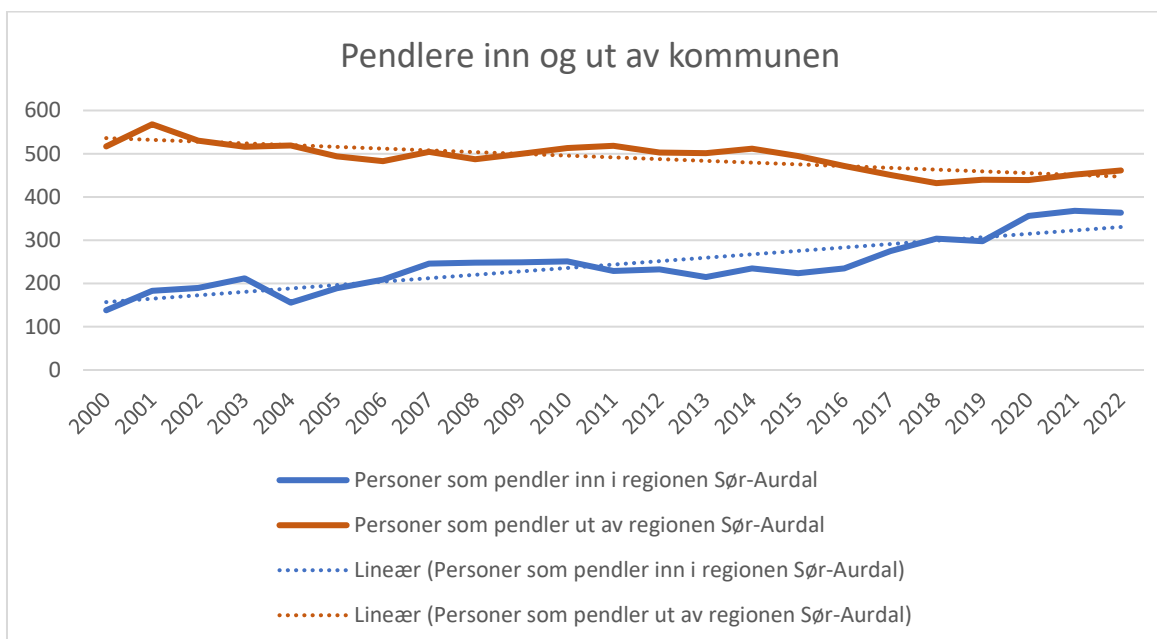

1.3 NÆRING OG SYSSELSETTING

Sør-Aurdal kommune har en ganske jevn utvikling i antall sysselsatte i kommunen. Utviklingstrekket er at antall offentlige arbeidsplasser har minket de siste årene. Siden 2013 har imidlertid antall arbeidsplasser i det private næringslivet endret seg i en positiv retning. Fra da har antall arbeidsplasser i privat næringsliv økt mer i Sør-Aurdal indeksjustert mot resten av landet. Samtidig har antall offentlige arbeidsplasser minsket sett mot resten av landet. Den relative veksten i samlet antall arbeidsplasser i Sør-Aurdal har minket med 7,6 % sett i sammenheng mot veksten på landsbasis.

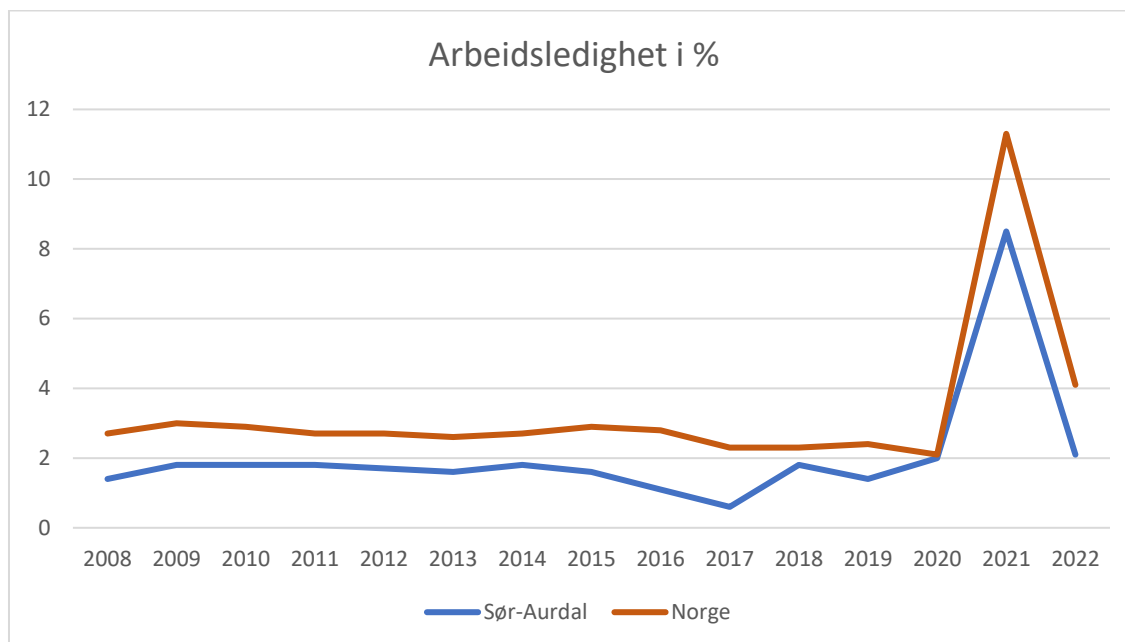

Arbeidsmarked og næringsutvikling i Sør-Aurdal kan imidlertid ikke sees på isolert. Det må sees i en regional setting da hele Valdres er å anse som et integrert arbeidsmarked. Gjennom data fra SSB om pendling inn og ut av kommunen kan vi se at trenden går mot færre pendlere ut og flere inn i kommunen.

Den relativt moderate utviklingen i arbeidsmarkedet er trolig også en årsak til at arbeidsledigheten jevnt over har ligget stabilt i Sør-Aurdal de siste 10 årene. De siste tre årene har arbeidsledigheten dog variert mellom 2 % og 8,5 %. Avviket forklares gjennom koronapandemien som førte til et kraftig økonomisk tilbakeslag. Kort tid etter nedstengingen i mars 2020 steg arbeidsledigheten til et historisk høyt nivå; det høyeste siden depresjonen på 1930-tallet, ifølge NAV. Etter hvert har ledigheten

avtatt, og nivået er som før pandemien. Nasjonalt sett er det fortsatt flere arbeidsledige enn før pandemien. Samlet ser vi at Sør-Aurdal ligger konstant under landsnittet med ca. 2 % i årene 2008 - 2022.

1.4 MULIGHETER – ØKONOMISK BÆREKRAFT

6. oktober 2023 la regjeringen Støre frem sitt forslag til statsbudsjett og nasjonalbudsjett for 2024. Ut ifra anslaget som kommer frem om kommunens frie inntekter vil Sør-Aurdal kommune ha en nominell vekst fra 2023 til 2024 på 2,7 prosent. Til sammenligning er anslått landsgjennomsnittlig vekst på 4,7 prosent. Årsaken til at Sør-Aurdal kommune ikke får dekket mer i pris- og lønnsvekst er betinget det faktum at folketallet er synkende. Kommunen er derfor helt avhengig av å tilpasse tjenestene i takt med befolkningsutviklingen.

Økonomisk nedgang i Sør-Aurdal henger nøye sammen med vekst i befolkning og antall arbeidsplasser. Data fra SSB viser at Sør-Aurdal kommune ikke klarer å tiltrekke seg flere innflyttere, men at antall sysselsatte i privat sektor har økt i kommunen (se figur om privat sysselsetting og befolkningsutvikling over). Ønsker kommunen å tiltrekke seg innflyttere og eventuelt skape nye arbeidsplasser, må attraktiviteten økes. Med dagens attraktivitet vil kommunen fortsette å ha synkende befolkningsvekst.

Dagens måter å produsere kommunale tjenester på er ikke økonomisk bærekraftig i fremtiden. Demografiske endringer, nasjonale bemanningsnormer og høye krav til velferdsstatens tilbud, kombinert med lavere økonomisk vekst i kommune-Norge, vil kreve

nye og innovative måter å løse kommunens samfunnsoppdrag på. Tydelige prioriteringer fra organisasjonens politiske og administrative ledelse er en forutsetning for å oppnå økonomisk bærekraft i fremtiden. Kommunen må i de kommende årene intensivere sitt arbeid med å finne effektive, nyskapende og lokalt tilpassede løsninger samt øke satsingen på digitalisering og teknologi.

Gode kommunale tjenester og tilbud innenfor helse- og omsorg, skole og barnehager, nødvendig infrastruktur samt tilgjengelighet og service er faktorer som ikke nødvendigvis gjør kommunen mer attraktiv. Dette er faktorer som må ligge forankret for å unngå mindre attraktivitet; altså et «must have».

Statistikk fra Regionalanalyse viser at det er en positiv sammenheng mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting til kommuner (se figur under). Skal Sør-Aurdal øke sin attraktivitet i de kommende årene bør det arbeides med å skape en god arbeidsplassvekst, balansert med god bostedskvalitet.

I figuren er det plottet inn de 73 regionene i landet med arbeidsplasseffekten på den horisontale aksene og nettoflyttingen på den vertikale. Dataen er fra perioden 2003-2022.

Hva som kjennetegner distriktkommuner som har hatt en god arbeidsplassvekst i næringslivet er belyst i to studier gjennomført på oppdrag for Distriktssenteret. Svarene er sammensatte og handler dels om lokale forhold og litt om tilfeldigheter. Noen forhold er imidlertid felles for alle eller et flertall av suksesskommunene:

- ❖ offensiv kommune som evne å engasjere og mobilisere næringsliv og innbyggere til felles innsats.
- ❖ kort vei mellom ideer og beslutninger både bokstavelig og i overført betydning.
- ❖ viktigheten av enkeltpersoners initiativ og gjennomføringskraft. Både i næringslivet og sivilsamfunnet, men også ordførere, rådmenn og kommunale ledere.
- ❖ kommuneorganisasjon som i samarbeid med sitt næringsliv evner å raskt gripe mulighetene som byr seg, enten det handler om mulighet for en ny etablering eller utvikling i eksisterende næringsliv.

I dag viser trendlinjene at pendlere inn i kommunen er økende, dette er personer som potensielt kunne bosatt seg i Sør-Aurdal. Ved å fokusere på å skape god bostedskvalitet i et scenario hvor arbeidsplass-effekten er lav kan man eventuelt kunne se en større pendlergruppe ut av kommunen. Dette er ikke nødvendigvis negativt for Sør-Aurdal. For å øke bostedskvalitet viser studier³ følgende suksesskriterier:

- ❖ En aktiv boligpolitikk som legger til rette for varierte boligtilbud
- ❖ Tettstedsutvikling
- ❖ Sysselsetting og inkludering av innvandrere

Skal kommunen lykkes med å skape mer attraktivitet og sysselsetting må samarbeid og gjensidig tillit mellom politisk og administrativ ledelse være forankret⁵. Det er også en forutsetning at kommunen samarbeider godt med frivillige organisasjoner, næringsliv samt andre samfunnsaktører.

³ <https://www.regjeringen.no/contentassets/3b37c1baa63a46989cb558a65fccf7a1/no/sved/2.pdf>

⁴ Kobro, L., K. Vareide og M. Hatling (2012). Suksessrike distriktskommuner: en studie av kjennetegn ved 15 norske distriktskommuner (TF-rapport nr 303). Bø, Telemarksforsking.

⁵ Vareide, K., S. Svardal, H. Nyborg Storm og S. Groven (2018): Suksessrike distriktskommuner anno 2018. TFrapport nr. 442/2018. Bø: Telemarksforsking.

2 SOSIAL BÆREKRAFT

For Sør-Aurdal kommune handler sosial bærekraft om å jobbe for et samfunn preget av tillit, trygghet, tilhørighet, like sjanser til et stabilt helsefremmende liv og tilgang til goder som arbeid, utdanning og gode nærmiljø. Kommunen skal ha tydelige prioriteringer som balanserer godt mellom behov og tjeneste.

Folkehelsearbeidet er sentralt for å nå de sosiale dimensjonene i FNs bærekraftsmål. Kommunen har en folkeoversikt fra 2019. Folkehelseoversikten revideres parallelt med utarbeidelse av denne planstrategien.

2.0 FOLKEHELSEARBEID

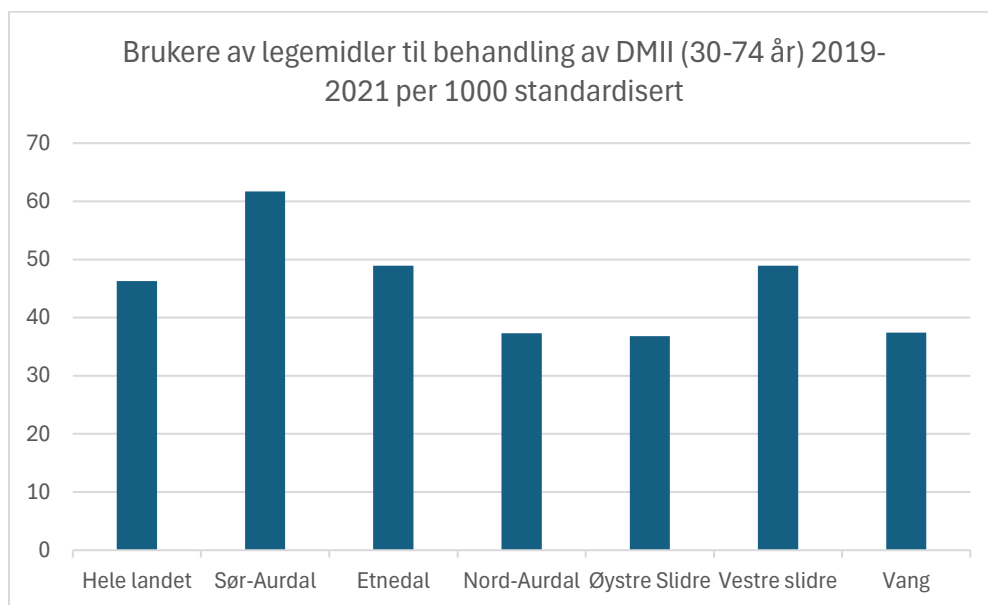
Folkehelsearbeidet er hjemlet i plan- og bygningsloven der folkehelseoversikten skal ligge til grunn for kommunens planstrategi. Den norske folkehelsemodellen legger opp til en fire-års syklus som følger planperioden.

Folkehelseoversikten adresserer tre hovedutfordringer i Sør-Aurdal kommune.

1. Ikke smittsomme sykdommer (NCD-sykdommer) eller sannsynlighet for å utvikle NCD-sykdommer.

Folkehelseoversikten viser at befolkningen i Sør-Aurdal har flere risikofaktorer som disponerer for NCD-sykdommer. NCD-sykdommer er en ledende dødsårsak i Norge i dag, og gir betydelig helsetap og redusert livskvalitet. Regjeringen har sluttet seg til Verdens helseorganisasjons mål om å redusere tallet på NCD-relaterte dødsfall med en tredjedel innen 2030.

Det framgår i folkehelseoversikten at det er vesentlig flere i Sør-Aurdal under 74 år som mediseres for diabetes type 2 enn landsgjennomsnittet og de andre Valdreskommunene.

Andelen av befolkningen som bruker blodtrykks- og hjertemedisiner er også høy i forhold til regionen og landet. Sør-Aurdal har videre en betydelig høyere andel av kvinner med overvekt sammenlignet med landsgjennomsnittet, dette gjelder også 17-åringer (selvrapportert data fra sesjon).

Levevaner er ikke bare individuelle valg, men blir også i stor grad påvirket av samfunnets vilkår. Samfunnsutviklingen må ta sikte på å skape helsefremmende miljø som legger til rette for gode valg i et folkehelseperspektiv. Å bidra til sunne levevaner hos barn og ungdom vil kunne gi betydelige helsegevinster for et samfunn i flere tiår framover. Tiltak på befolkningsnivå, det vil si tiltak som favner alle og ikke kun særskilte grupper, som rettes mot risikofaktorene og med innvirkning på oppvekst-miljø og levevaner hos barn og unge, vil

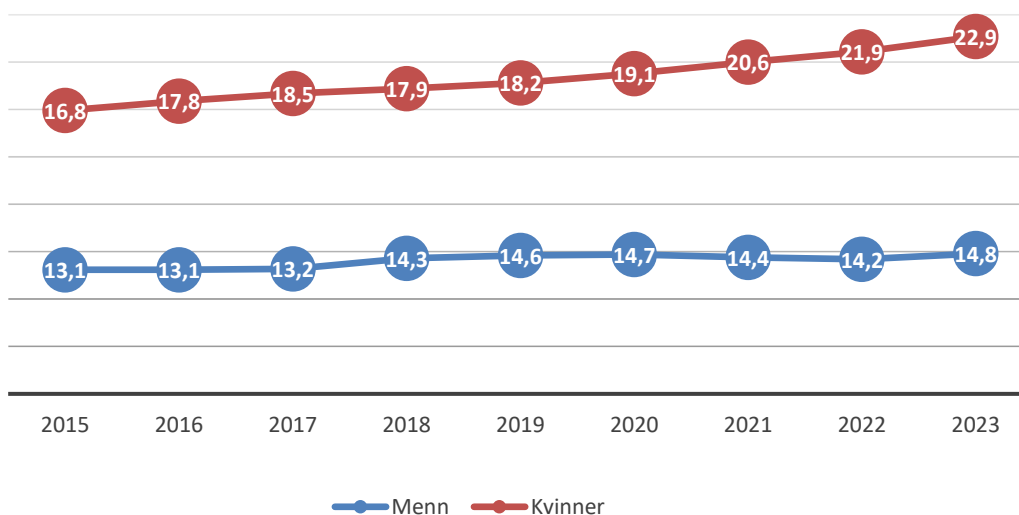
derfor være de mest effektive tiltakene for å redusere sykdomsbyrden fra ikke-smittsomme sykdommer.

Barnehager, skoler og SFO bør være helsefremmende arenaer der de fysiske omgivelsene gjør bevegelse og aktivitet til naturlige valg. Kulturliv og frivillighet har stor betydning for menneskers sosiale arenaer og dermed psykiske helse. En satsing mot sunn aldring som fremmer fysisk aktivitet og meningsfulle sosiale møter kan bidra til at eldre holder seg funksjonsfriske lenger og reduserer risikoen for demens.

2. Høy andel av uføretrygdede

Deltakelse i arbeidslivet er knyttet til økt velferd på flere områder, som sosial kapital, levealder og levekår. På den annen side bærer mennesker utenfor arbeidslivet med seg flere risikofaktorer som kan påvirke både fysisk og psykisk helse negativt. Folkehelseoversikten belyser en trend i kommunen med årlig økende prosentandeler som er uføretrygdede innenfor alle aldersgrupper. I alle aldersgrupper er en større andel av befolkningen uføretrygdet i forhold til gjennomsnittet for resten av landet. Videre er det flere kvinner enn menn i kommunen som er uføre.

Uføretrygdede i prosent av befolkningen

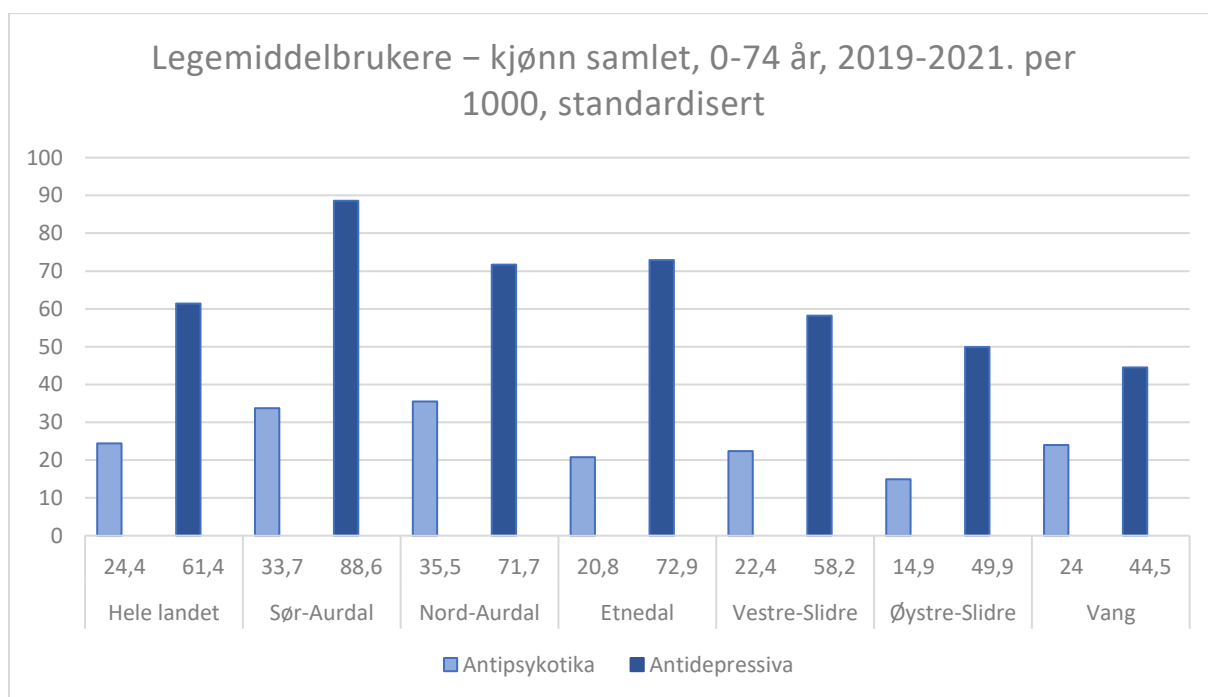
Økningen av andelen med uføretrygdede ser man også nasjonalt på grunn av endringer i regelverk, i helse og demografi siden 1990-tallet. Nav understreker at man må utvikle samarbeidet med både helse- og utdanningssektoren, øvrige kommunale tjenester og ikke minst arbeidsgiverne. Mange som står utenfor arbeidslivet sliter med psykiske helseutfordringer. Det er viktig å styrke tilbudet om psykisk helsetjeneste og lavterskeltilbud, slik at flere får hjelp til å håndtere utfordringene sine. Videre bør samfunnsutviklingen fremme sosial inkludering for å bidra til å redusere utenforskap. Tiltak som styrker lokalmiljøer, øker følelsen av tilhørighet og sosial støtte blant innbyggerne. Dette kan bidra til å redusere ensomhet og utenforskap, som er risikofaktorer for både psykiske og fysiske helseproblemer.

3. Psykisk helse hos barn og unge

Ungdataundersøkelsen fra 2024 viser at 26 prosent av jentene i ungdomsskolen opplever å ha psykiske plager. Prosentandelen av ungdommene som opplever psykiske plager har videre doblet seg siste 5 årene.

Dette er en bekymringsfull utvikling som reflekteres i nasjonale helseundersøkelser og rapporter. Samtidig har også behovet for helsetjenester innen psykisk helse økt blant unge, og det er et større press på skolehelsetjenesten og andre lavterskeltilbud. Tiltak rettet mot å bedre psykisk helse blant barn og unge er derfor sentrale i norsk folkehelsearbeid, og det er økt fokus på å utvikle strategier og tiltak som kan forebygge og redusere psykiske helseplager hos unge innbyggere.

Videre ligger Sør-Aurdal kommune på toppen for bruk av legemidler ved psykiske lidelser (per 1000 innbygger) sammenlignet med regionen og landet. Det er likevel færre besøk hos legevakt/fastlege grunnet psykiske symptomer sammenlignet med resten av landet (Kommunehelsa statistikkbank). Den høye andelen av legemiddelbrukere for psykiske symptomer understreker viktigheten av å ta unges psykiske helse på alvor, og for å kunne jobbe forebyggende.

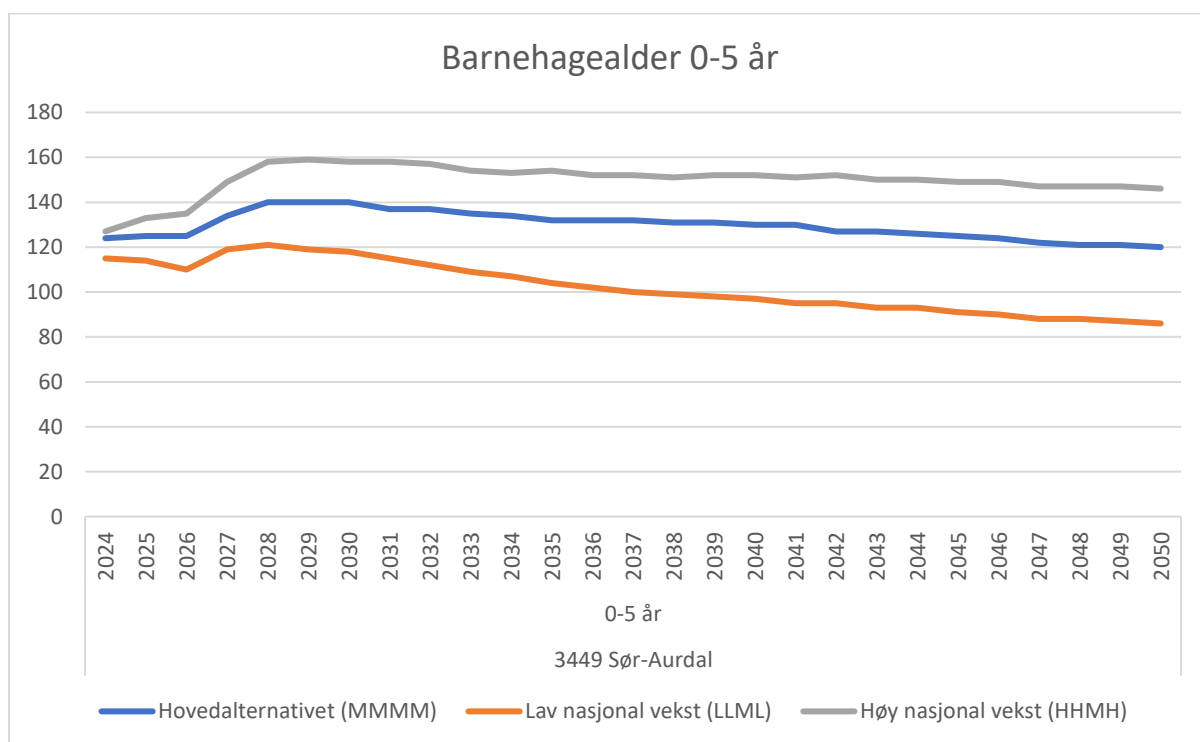
Et samarbeid mellom oppvekstsektoren og helsestasjonen kan bidra til å fremme trivsel og forebygge uhelse blant barn og unge. Helsestasjonen har en viktig rolle i å overvåke og støtte barns fysiske og psykiske helse, mens barnehager, skoler og SFO har innsyn i deres daglige liv. Dette samarbeidet gir en helhetlig tilnærming til å identifisere og møte barns behov på en effektiv måte. Ved å styrke tilgangen til helsestasjonens tjenester kan kommunen bidra til å forebygge helseproblemer og fremme ungdoms fysiske og psykiske helse, noe som er avgjørende for deres generelle trivsel og utvikling.

2.1 UTDANNING OG OPPVEKST

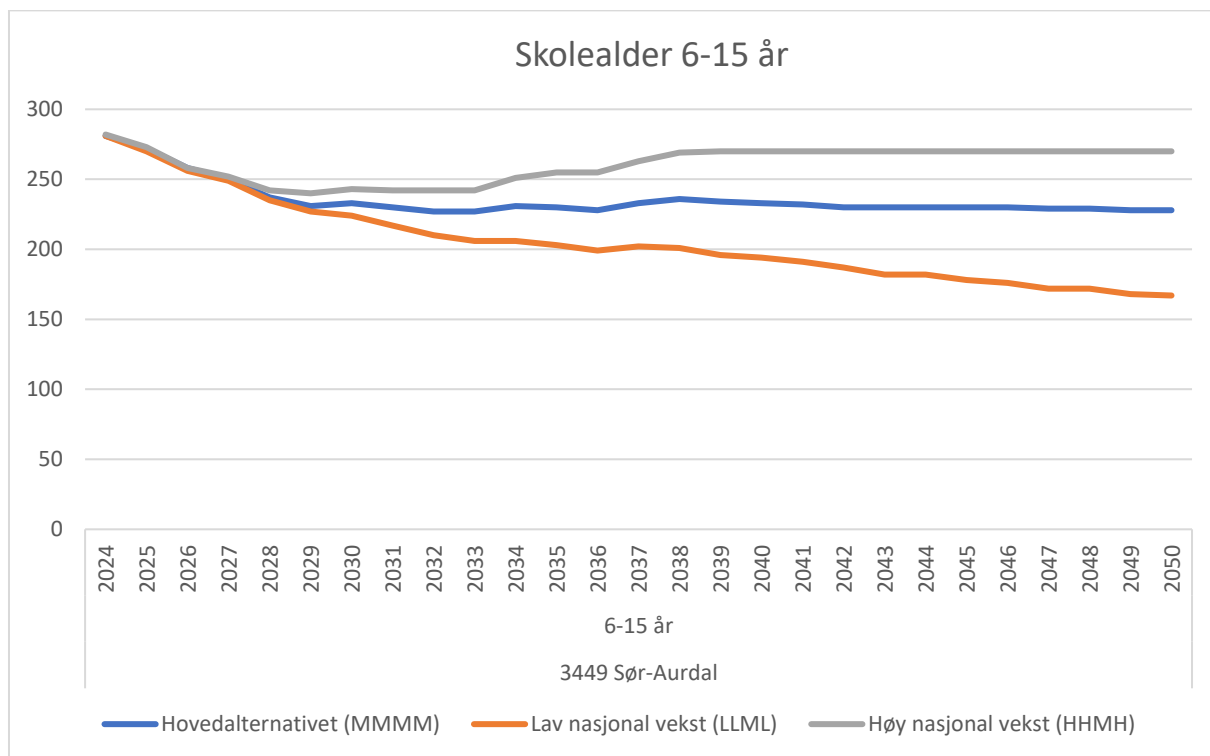
Sør-Aurdal kommune har i skoleåret 2023/2024 tre kommunale barnehager, en kommunal barneskole, en kommunal bare- og ungdomsskole og en kommunal ungdomsskole. I kommunen er det ca. 280 skolebarn og 94 barnehagebarn. Kommunen har ca. 48 ansatte lærere i kommunale skoler og ca. 22 ansatte i kommunale barnehager.

2.1.1 Befolkningsframskriving – oppvekst

Befolkningsframskrivinger tilsier at antall barn i barnehagealder (0-5 år) vil øke noe frem mot 2028. Økningen er minimal og utgjør omtrent 15 barn ekstra i 2028 enn hva det er i dag. Fra 2029 viser hovedalternativet at det forventes at antall barn i aldersgruppen vil synke jevnt frem mot 2050 og ende omtrent likt som i dag.

SSBs hovedalternativ for befolkningsframskriving tyder på at antall barn i grunnskolealder (6-15 år) vil synke betraktelig fram til 2029. Fra 2030 forventes i hovedalternativet at antall barn i aldersgruppen vil være ganske jevn til 2050.

2.1.2 Sentrale rammeverk

Kunnskapsdepartementet fastsatte i 2017 en rammeplan for barnehagen, som er en forskrift gitt med hjemmel i barnehageloven. Kommunen er forpliktet til å følge rammeplanen. Planen utfyller bestemmelser som gjelder barnehagens formål og innhold, samt barn og foreldrenes rett til medvirkning. Rammeplanen har som mål om å bidra til et likeverdig tilbud av god kvalitet i hele landet. Barnehagen skal bruke rammeplanen som utgangspunkt for sitt arbeid. Kommunen har ansvar for at barnehagen drives i samsvar med gjeldende regelverk. Styrer skal sørge for at det pedagogiske arbeidet er i tråd med barnehageloven og rammeplanen og at personalet utvikler en felles forståelse for dette.

I skoleåret 2020/2021 ble det innført nytt læreplanverk for grunnskolen. Læreplanverket danner grunnlaget for lærerplanene. Det er også en overordnet del for læreplanverket for skole, og denne beskriver hvilke verdier og prinsipper som skal prege opplæringen i norske skoler og bedrifter. Overordna del er en forskrift til opplæringsloven.

Elevenes læring i læreplanverket skal oppfylle kravet om dybdelæring, evne til kritisk tenkning og refleksjon. Skolen skal legge til rette for læring innenfor de tre tverrfaglige temaene folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap, og bærekraftig utvikling. Temaene er aktuelle samfunnsutfordringer som krever engasjement og innsats fra

enkeltmennesker og fellesskapet i lokalsamfunnet, nasjonalt og globalt. På den måten koples FNs bærekraftsmål tett med læreplanverket og elevenes opplæring.

Kunnskapsdepartementet fastsatte i 2021 en rammeplan for SFO, som er en forskrift gitt med hjemmel i opplæringsloven. Kommunen er forpliktet til å følge rammeplanen. Rammeplanen har som mål om å bidra til et likeverdig tilbud av god kvalitet i hele landet.

2.1.3 Gjennomføring av videregående opplæring

Andelen elever som gjennomfører videregående opplæring innen normert tid har over flere år vært noe lavere i Sør-Aurdal enn nasjonalt gjennomsnitt. I 2022 lå gjennomføringsandelen på 76% – ca. én prosent under snittet i fylket og 5% under landet som helhet. Trenden er at andelen som gjennomfører videregående på normert tid, er på veg opp i Sør-Aurdal og gapet til det nasjonale snittet krymper.

Tabell: Tabellen viser andel elever som gjennomfører videregående opplæring innen normert tid.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Hele landet	80	80	80	80	81	81
Innlandet	76	76	76	76	76	77
Sør-Aurdal	71	69	74	73	74	76

Selv om en stadig høyere andel velger å ta en universitets- eller høyskoleutdanning, har foreldrenes utdanningsnivå fortsatt stor betydning både for hvem som velger å studere og hvordan det går med studentene. Jo høyere utdanning minst én av foreldrene har, jo større andel fullfører en gradkilde. Elever som har foreldre med høyere utdanning har statistisk større mulighet for å oppnå gode resultater på skolen. Forskjellene manifesterer seg fra grunnskolen og helt opp til universitets- og høyskolenivå. Elever med foreldre som har lang høyere utdanning har større sjans for å gjennomføre videregående opplæring enn elever med foreldre som ikke har fullført utdanning utover grunnskoleutdanning.

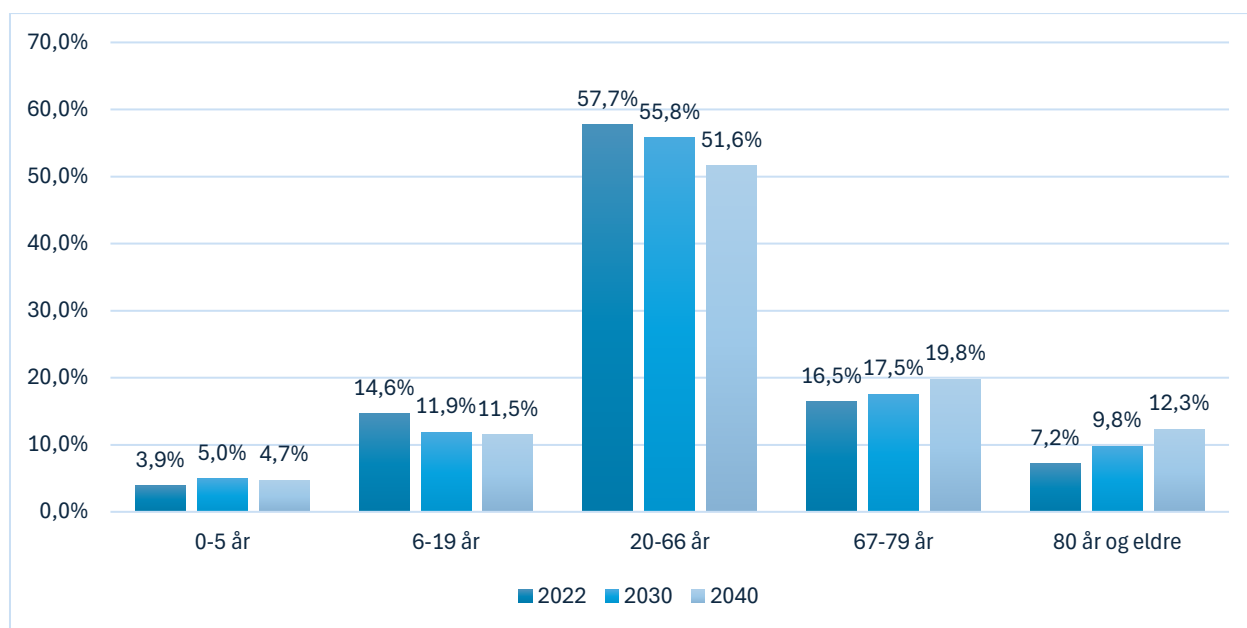
Tabell: Tabellen viser gjennomføring i videregående opplæring etter foreldrenes utdanningsnivå i Oppland (geografisk avgrenset sted i Innlandet fylke).

	Foreldrenes utdanningsnivå	2014-2020	2015-2021	2016-2022
Fullført på normert tid	Grunnskoleutdanning	39,1	44,2	38,3
	Videregående utdanning	61,5	61,4	63,3
	Universitets- og høyskoleutdanning, lavere nivå	76,4	75,5	77,5
	Universitets- og høyskoleutdanning, høyere nivå	80,9	86,6	81,0
	Uoppgitt	28,2	26,0	33,3
Fullført på mer enn normert tid	Grunnskoleutdanning	17,9	12,2	16,0
	Videregående utdanning	13,8	15,7	14,5
	Universitets- og høyskoleutdanning, lavere nivå	9,4	10,7	10,0
	Universitets- og høyskoleutdanning, høyere nivå	7,1	6,7	8,9
	Uoppgitt	19,7	22,0	27,5

2.2 OMSORG OG ELDRE

Som i landet ellers, vil også Sør-Aurdal preges av at antall eldre vil øke i årene fremover. Dette medfører også at vi vil ha færre i arbeidsfør alder per pensjonist enn i dag. Videre gir dette et endret kostnadsbilde på utgifter til helse- og omsorgstjenester.

Frem mot 2040 er aldersgruppen over 80 år anslått å øke med ca. 5%, i samme periode vil det være en nedgang i aldersgruppen 20-66 år på omtrent 6%. Den fremtidige alderssammensetningen indikerer et økt behov for arbeidskraft, tilrettelagte boliger og velferdsteknologi.

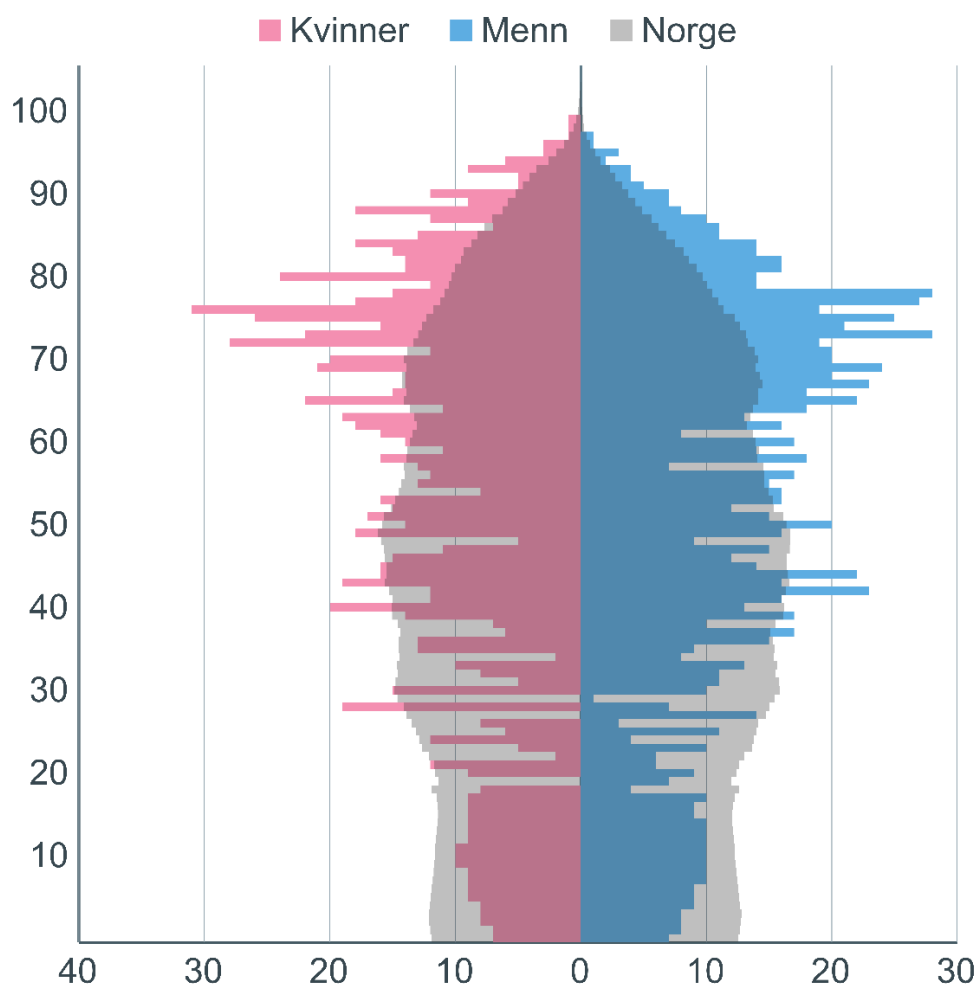

Figur: Figuren viser hovedalternativet for befolkningssammensetningen i 2022, 2030 og 2040 i Sør-Aurdal kommune⁴.

1. januar 2024 er befolkningen i Sør-Aurdal 2836 personer. Befolkningsframskrivingene indikerer også en negativ utvikling med en reduksjon i befolkningen frem mot 2040. Man ser av tabellen over at vi blir færre yngre og flere eldre i årene som kommer. Dette kan også illustreres gjennom en alderspyramide. Alderspyramidens form vil i stor grad bestemme hva fødselsbalansen blir i årene som kommer. Hovedalternativet for kommunen vil vise at alderspyramiden i 2040 fordeler seg typisk for distriktskommuner, hvor det er flere eldre enn unge⁵.

6 <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/kommunedata/befolkningsframskrivninger2/id2507959/>

7 <https://regionalanalyse.no/fiell/3449/4/2>

Figur: Figuren viser antall innbyggere i Sør-Aurdal kommune etter hovedalternativet på ulike alderstrinn for kvinner og menn i 2040. Grå skygge viser hvordan fordelingen blir på landsbasis.

Når befolkningsstrukturen og befolknings sammensetningen endres, vil behovet for helse- og omsorgstjenester øke betraktelig. Sør-Aurdal hadde, i følge SSB, i 2023 ca. 150 årsverk innenfor helse- og omsorgstjenesten. Frem mot 2035 er det med rimelige forutsetninger spådd at sektoren på nasjonalt nivå vil telle over 410 000 årsverk. Dette er en økning på omtrent 30 % i årsverk innenfor sektoren fra 2017 – 2035. I Innlandet er det forventet at sektoren vil ha en økning på 28 %, det vil si en økning på omtrent 7000 årsverk⁶. For Sør-Aurdal vil det kunne utgjøre et behov for 42 flere årsverk, hvis vi forsetter at kommunen driver sine tjenester på samme måte i 2035 som vi gjør i dag. For å tilpasse seg utviklingen vil det kreve gode samarbeidsarenaer og en vilje til å kunne se og gjennomføre endringer innenfor tjenestene, dette kan medføre høyere produktivitet og effektivisering, da vil behovet for antall årsverk være noe lavere.

8 <https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/attachment/396543?ts=16cf6112330>

2.2.1 Nasjonal helse- og samhandlingsplan 2024-2027

I Meld. St. 9 *Nasjonal helse- og samhandlingsplan – Vår felles helsetjeneste*, la regjeringen fram sin politikk for å ruste den samlede helse- og omsorgstjenesten for fremtiden og hovedutfordringene den står overfor:

- ❖ Tilgang på nok personell
- ❖ Økonomiske virkemidler
- ❖ Organiseringsformer
- ❖ Digitalisering
- ❖ Forenkle og tydeliggjøre regelverk
- ❖ Attraktiv og fremtidsrettet allmennlegetjeneste

Hovedgrepene i meldingen dreier seg om å rekruttere og beholde personell med riktig kompetanse, endre finansieringsordningene, prøve ut og innføre nye organiseringsformer, en ny strategi for digitalisering av helse- og omsorgstjenestene, forenkling og tydeliggjøring av regelverk, og tiltak for en attraktiv og fremtidsrettet allmennlegetjeneste hvor man legger til rette for tverrfaglige fastlegekontorer, større handlingsrom for kommunene, reduserer oppgaver og endrer kompetansekravene.

2.2.2 Leve hele livet

Meld.St.15 (2017-2018) *Leve hele livet* er en sentral kvalitetsreform som skal bidra til at eldre kan mestre livet lenger og ha en trygg og aktiv alderdom. Det er forventet at kommunene planlegger for tilpassede boliger for eldre, med fysisk nærhet til viktige funksjoner og tjenester, for å gjøre det enklere og mer attraktivt for eldre å bli boende lenger i egen bolig. Det vil være viktig å planlegge for endring i befolkningssammensetning, og prioritere på en slik måte at innbyggere fremdeles vil ha mulighet til å leve gode liv i trygge samfunn, tross endringer i befolkningsstrukturen.

2.3 UTENFORSKAP

Utenforskap er et uttrykk som i dagligtale brukes om manglende sosial tilknytning til samfunnet rundt. Uttrykket beskriver en situasjon der enkeltmennesker eller grupper av mennesker står utenfor samfunnet ellers. Det er flere faktorer som bidrar til eller forsterker utenforskap. Det er også slik at årsaker til og konsekvenser av utenforskap i mange tilfeller er det samme. Viktige årsaker til utenforskap kan være:

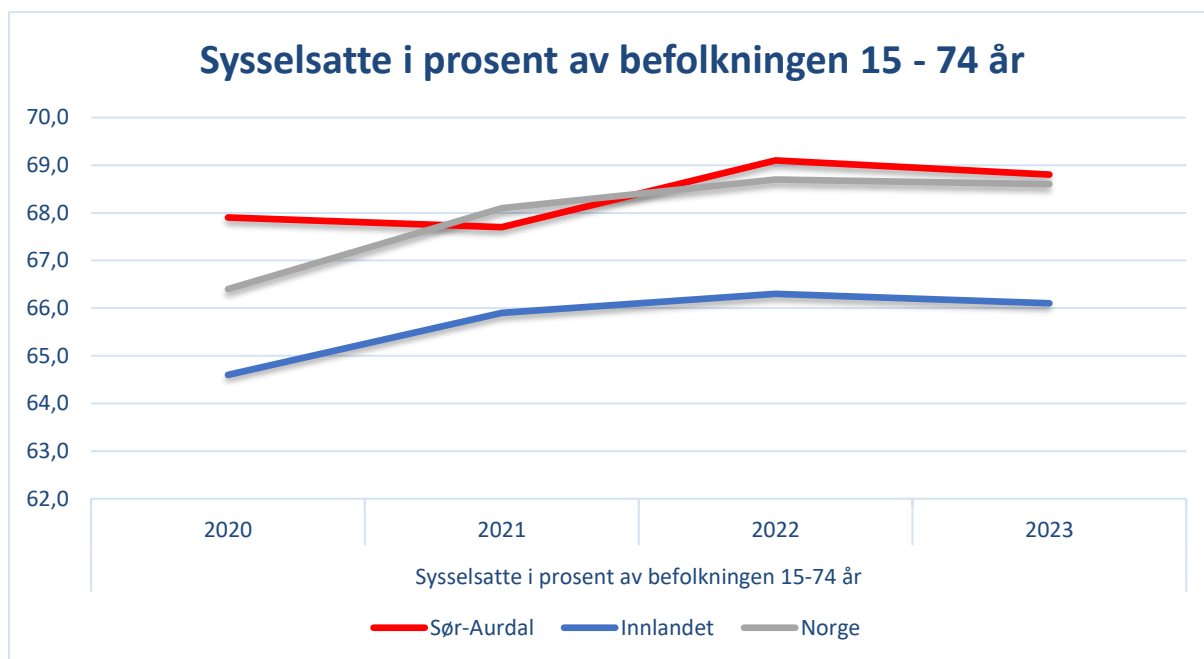
- ❖ Fattigdom
- ❖ Ensomhet
- ❖ Rus- og alkoholproblemer
- ❖ Psykiske helseproblemer
- ❖ Manglende integrering

Andre viktige årsaker er omsorgssvikt, frafall i videregående opplæring, langvarig sykefravær, nedsatt funksjonsevne, mobbing og arbeidsledighet.

2.3.1 Arbeidsledighet, uføretrygd og sosialstønad

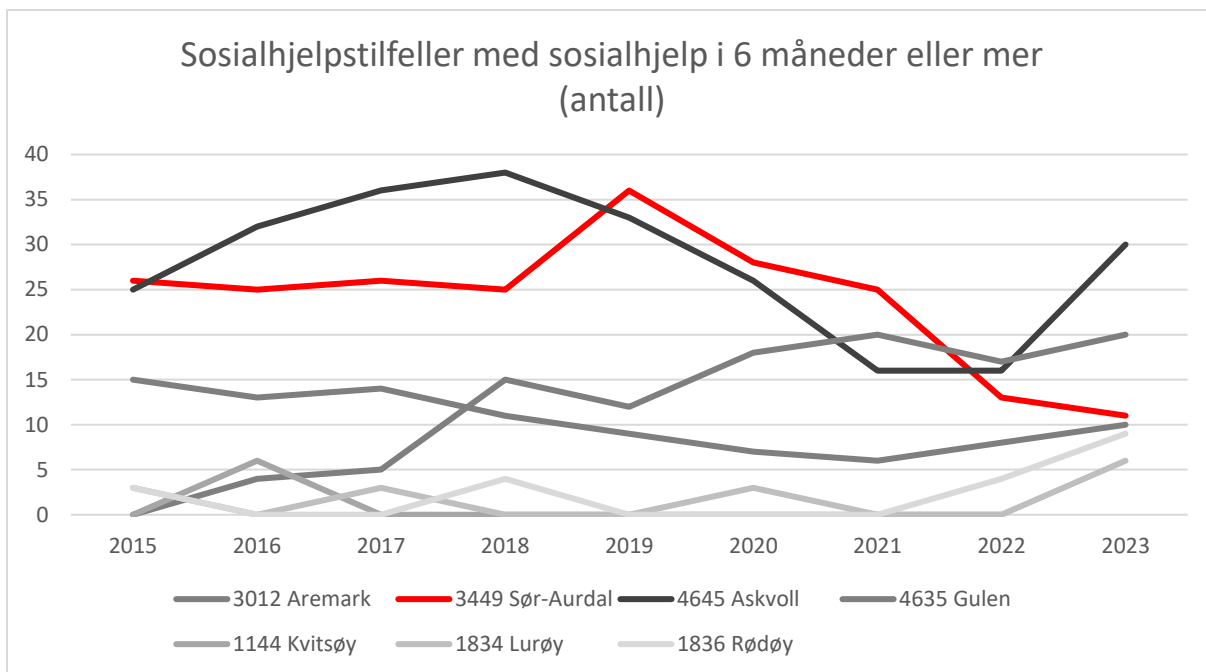
Det å stå utenfor kan få konsekvenser både for den enkelte og for samfunnet. For ungdom som vokser opp i familier med lav sosioøkonomisk bakgrunn, kan utenforskap forsterkes av at man ikke har mulighet til å delta i fritidsaktiviteter eller andre arrangementer og aktiviteter som koster penger. Dette påvirker livskvaliteten. Ungdom med denne bakgrunnen er av de som statistisk sett oftere dropper ut av skole og utdanning. Det er som nevnt flere årsaksvariabler for hva som kan skape utenforskap, men det å være utenfor arbeidslivet henger sammen med lav sosioøkonomisk bakgrunn som igjen kan føre til utenforskap.

Antall sysselsatte i Sør-Aurdal er høy sett mot Innlandet og i resten av landet for øvrig. Slik har det også vært over tid.

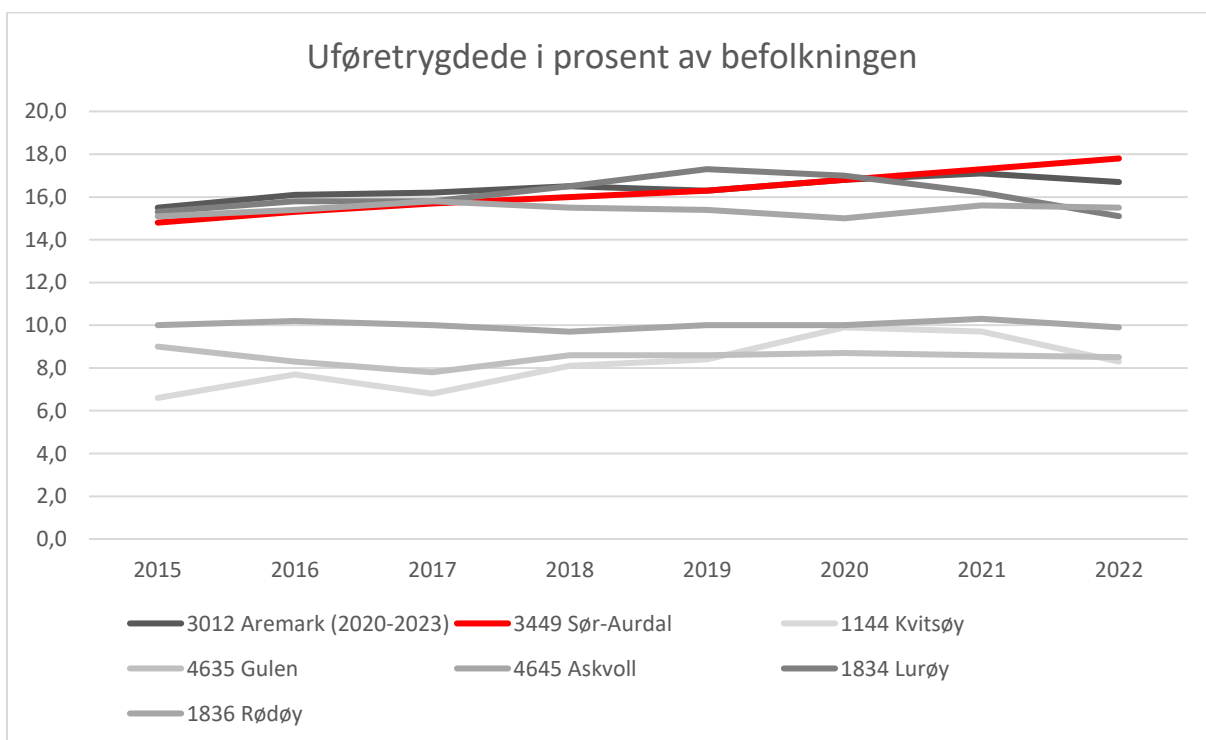
Figur: Figuren viser antall innbyggere som er sysselsatt for Norge, Innlandet og Sør-Aurdal i alderen 15- 74 år.

Spesielt positivt er det at antall langtidsmottakere av sosialhjelpstilfeller er lav og synkende i Sør-Aurdal. Mens det i 2015 var ca. 26 mottakere av sosialhjelp over en periode på 6 måneder eller mer, var det kun 11 mottakere som mottok denne stønaden i 2023. Dette er en utvikling som går mot trendlinjene i sammenlignbare kommuner i kostragruppe 4.

Figur: Figuren viser antall innbyggere med sosialhjelpstilfeller i Sør-Aurdal sett opp mot kommuner i kostragruppe 4.

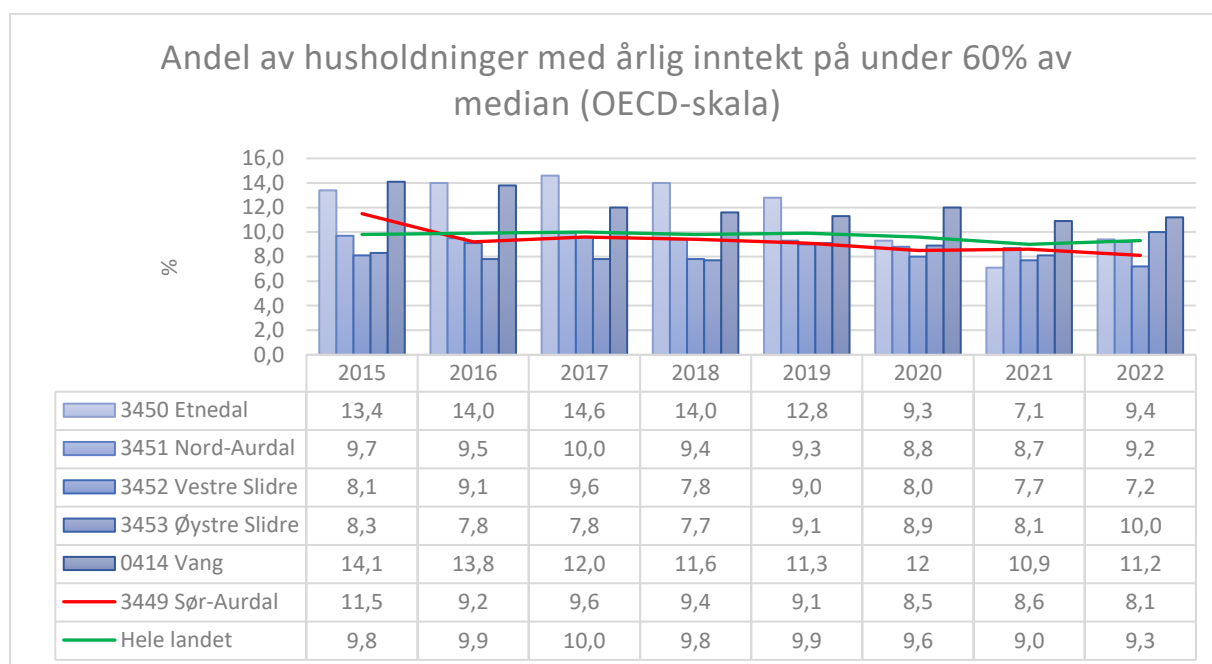
Ser vi på antall uføretrygdede i Sør-Aurdal så er trenden stigende. Kommunen har flest sammenlignet med de andre kommunene i kostragruppe 4. Det er vanskelig å fastslå årsaken til dette.

Figur: Figuren viser antall innbyggere i prosent som er uføretrygdede i Sør-Aurdal sett opp mot kommuner i kostragruppe 4.

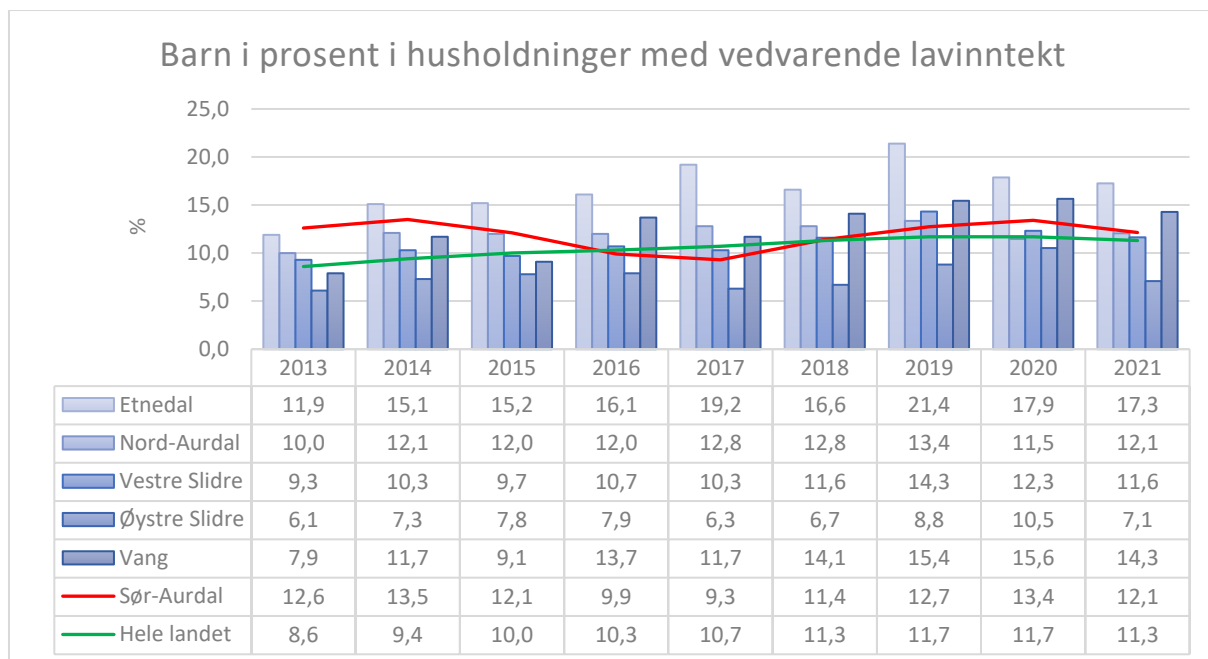
2.3.2 Fattigdom

Fattigdom, eller lavinntekt er i definert dersom husholdninger må klare seg på under 60 % av medianinntekten i landet. I 2013 var det 11,5% i Sør-Aurdal kommune som havnet innenfor denne kategorien. Nivået har i den perioden vi har data på ligget noe lavere enn landsgjennomsnittet. Det er spesielt poistivt at antall prosent har en nedadgående trendlinje. Sør-Aurdal har lav fattigdom sammenlignet med de andre Valdres-kommunene.

Figur: Figuren viser prosentandelen av husholdninger med vedvarende lavinntekt i Sør-Aurdal sammenlignet med kommunene i Valdres-Regionen og landet forøvrig.

I 2013 ble 12,6% av barn i husholdning med vedvarende lavinntekt i Sør-Aurdal kommune definert i denne kategorien. I 2020 var det registrert 13,4% barn i denne kategorien, men andel barn har sunket til 12.1% i 2021. Til sammenligning er det i Norge registrert 11,4% barn i denne kategorien i 2021.

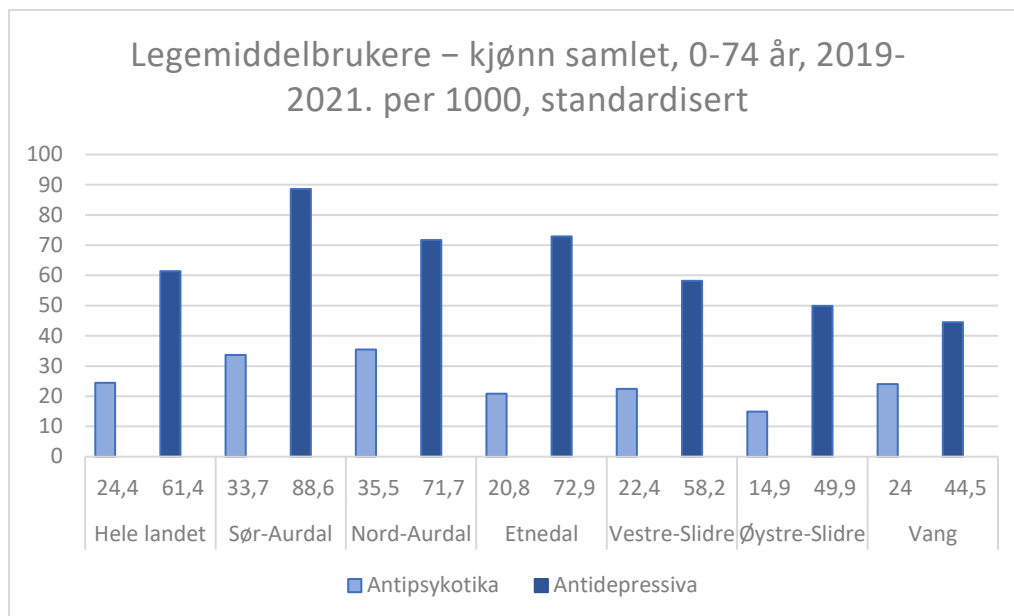

Figur: Figuren viser prosentandelen av barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt i Sør-Aurdal sammenlignet med kommunene i Valdres-Regionen og landet forøvrig.

2.3.3 Psykiske lidelser og symptomer

Gjennom folkehelseinstituttets statistikkbank over kommunehelse kommer det frem at Sør-Aurdal kommune har et høyt forbruk av legemidler knyttet til psykiske lidelser (per 1000 innbygger) sammenlignet med regionen og landet forøvrig.

Alvorlige psykiske lidelser er forbundet med uførhet, fysiske sykdommer og redusert forventet levealder. Psykiske lidelser er ikke kun et individuelt problem som løses gjennom medisinering eller behandling. Studier viser at miljømessige forhold har betydning for utvikling av psykiske lidelser. Faktorene inkluderer blant annet mellommenneskelige, økonomiske og samfunnsstrukturelle forhold. Psykiske lidelser i befolkningen må derfor også sees på som et resultat av samfunnstrekk og systemiske utfordringer som ulikhet, sosial urettferdighet og utenforskap.

Figur: Figuren viser forbruket av legemidler ved psykiske lidelser per 1000 innbygger.

2.5 SAMFUNNSSIKKERHET OG BEREDSKAP

Beredskapen til Sør-Aurdal kommune ble satt på prøve høsten 2021 under «stormen», hvor ca. 700 000 m³ med skog blåste over ende. I tillegg ble kommunen rammet av flom og ras under uværet «Hans» i august 2023. En evaluering av beredskapen har i ettertid konkludert med at det har vært et behov for bedre samhandling mellom kommunen, blålysetatene og statsforvalteren.

Sør-Aurdal kommune gjennomfører hvert 4. år, i tråd med kravene i plan- og bygningsloven, en revisjon av helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS). Ny revisjon av helhetlig ROS slutføres høsten 2024. Kommunen har også en overordnet beredskapsplan som henger nøye sammen med ROS. Denne planen skal til enhver tid være oppdatert, og revideres etter behov. Gjeldende beredskapsplan er vedtatt med gyldighet frem til 1. juni 2026.

I tillegg til overordna ROS og beredskapsplan skal kommunen i planperioden utarbeide ROS-analyse som omfatter uønskede hendelser innen områdene helse- og omsorgstjenester. Det skal med utgangspunkt i ROS-analysene utarbeides helseberedskapsplan som angår tjenester knyttet til helse og omsorg.

2.6 PLANBEHOV – SOSIAL BÆREKRAFT

Gjennom arbeidet med folkehelseoversikten har det kommet frem tre satsingsområder for kommunen; psykisk helse hos barn og unge, Ikke-smittsomme sykdommer og økende trend av uføretrygdede innenfor alle aldersgrupper i kommunen.

Verdens helseorganisasjon understreker at forebygging av psykiske helseproblemer må foregå på mange samfunnsområder – ikke bare i helsesektoren . Grunnlaget for den voksne befolkningens psykiske helse og livskvalitet legges allerede i barne- og ungdomsårene. Gode barnehager og skoler for alle barn er eksempler på forebyggende tiltak som kan bidra til god helse gjennom livet. Ved å skape lokalmiljøer der ingen barn eller ungdommer utsettes for mobbing og sosial eksklusjon, og der alle inngår i et positivt sosialt miljø og får anledning til å oppleve mestring og engasjement, vil grunnlaget for en psykisk sunn voksenbefolkning bli lagt. God psykisk helse skapes der folk lever sine liv - på arbeidsplasser, familier, nære relasjoner, lokalmiljø, helse- og sosialtjenestene, frivillig sektor og i institusjoner for eldre. Tiltak mot utenforskap, ensomhet og diskriminering kan fremme psykisk helse, og må foregå på alle disse arenaene⁹. I tillegg er god fysisk helse viktig for å forebygge både psykisk lidelse i seg selv og negative konsekvenser av lidelsen. Det skal utarbeides en plan for forebyggende arbeid for barn og unge i 2024 som har til hensikt å forebygge at barn og unge utvikler psykiske problemer og lidelser.

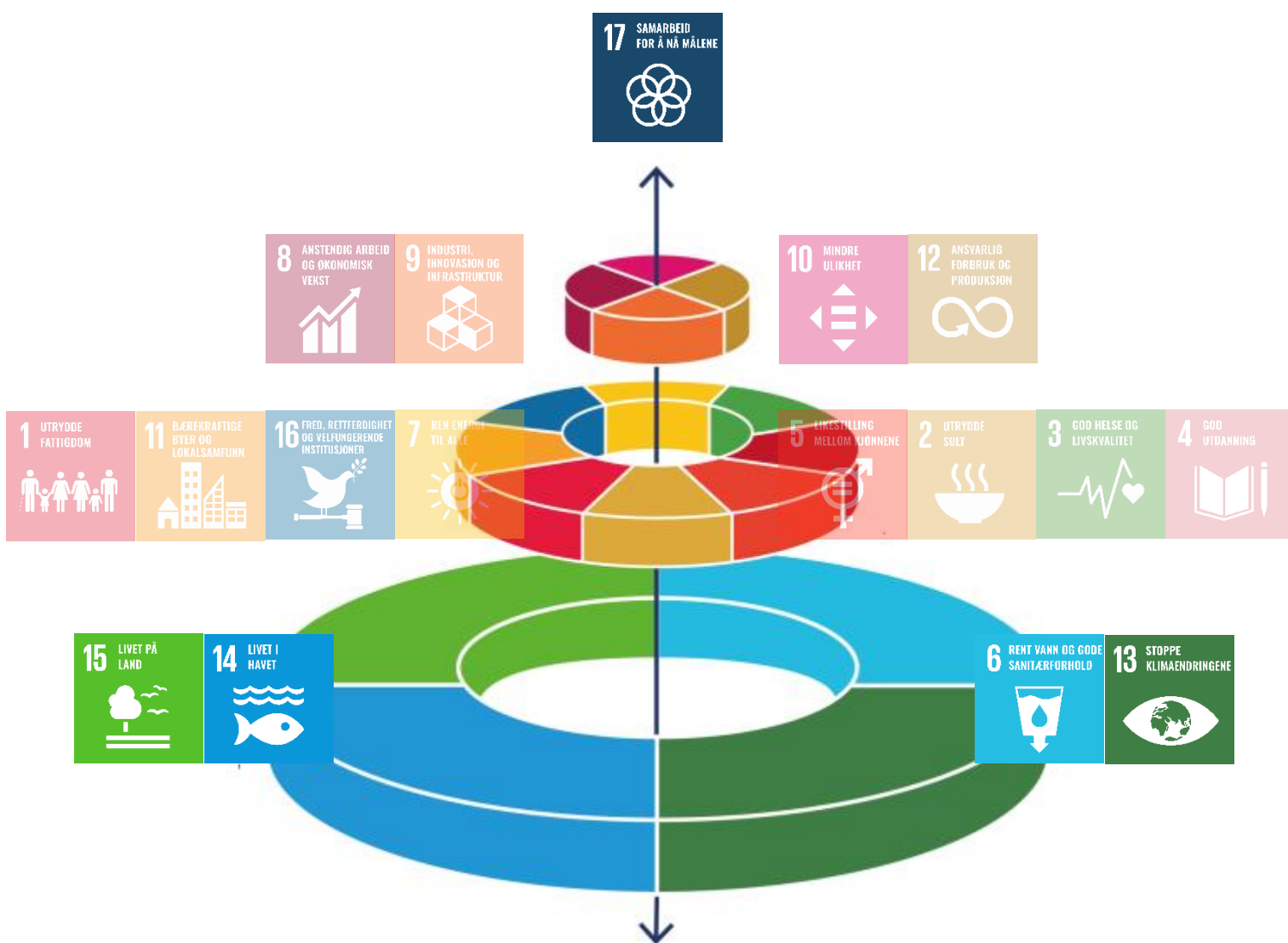
Det skal i løpet av høsten 2024 implementeres en overordnet plan for skoleutvikling i Sør-Aurdal. Den skal konkretisere følgende to mål fra temaplan for oppvekst og kultur: Alle barn og unge opplever mestring på sitt nivå, og er en del av et utviklende og støttende miljø som gir muligheter for kreativ utforskning både i lek og i læring og alle barn og unge opplever at de er inkludert og del av et fellesskap, som gjør at de får muligheten til å leve et meningsfullt liv. Plan for skoleutvikling i Sør-Aurdal kommune legger føringer for kvalitetsutvikling av skolen i kommunen, der formålet er å sette en felles retning for utviklingsarbeidet. Planen er forankret i kommunens samfunnsdel, i tillegg til temaplan for Oppvekst og kultur mot 2030, og bygger på verdier og prinsipper i Opplæringsloven og læreplanverket LK20. Resultater fra elevundersøkelsen, nasjonale prøver og kartleggingsprøver, i tillegg til kommunens deltakelse i Oppfølgingsordningen i perioden 2020-2023, ligger også til grunn for målsettingene i planen. Skolene utarbeider egne utviklingsplaner og årlige handlingsplaner, som detaljerer arbeidet på den enkelte skole.

Kommunen har utarbeidet en helhetlig boligplan som skal gjelde i perioden 2020-2030. Planen tar opp utfordringsbildet knyttet til at det er den eldste aldersgruppen som kun har en økning i befolkningsframskrivingen. Befolkningsutviklingen viser en skjev alderssammensetning, der vi blir færre unge og flere eldre. De eldre lever lenger enn tidligere, og mange unge flytter ut av kommunen. Frem mot 2040 er aldersgruppen som er over 80 anslått å dobles. Framskrivning av befolkningssammensetning viser at det blir flere eldre med hjelpebehov og færre til å gi hjelp i Sør-Aurdal framover. Det er viktig at kommunen tar i bruk helhetlig boligplan i sitt arbeid med å møte de fremtidige utfordringene innenfor helse- og omsorgstjenesten.

⁹ <https://www.fhi.no/he/folkehelse/rapporten/psykisk-helse/psykiske-lidelser-voksne/?term=#forekomst-av-psykiske-lidelser>

3 KLIMA, MILJØ OG BÆREKRAFT

Bærekraftig klima og miljø handler om å bevare naturen, beskytte økosystemene våre og verne om biologisk mangfold. I tillegg har kommunen et lokalt og globalt ansvar for å redusere klimagassutslipp og bevare naturlige ressurser for kommende generasjoner.

3.1 KLIMAENDRINGER

Klimaendringenes hovedutfordringer er økt nedbør, økt temperatur, flom, skred og vind. Klimautfordringen er svært kompleks, og krever at hensynet til energi og klima må være førende i store deler av kommunal virksomhet og planverk. Klimaendringene vil endre forutsetningene og rammene for kommunens oppgaver, og det vil bli viktig med god og helhetlig planlegging for å sikre et klimatilpasset samfunn. Kommunen kan bidra til en mer klimavennlig verden gjennom sin rolle som planmyndighet, eiendomsbesitter, innkjøper, tjenesteleverandør og samfunnsutvikler. Dette forutsetter at våre beslutninger og handlinger er mer klimavennlige og bærekraftige. Det offentlige må tilrettelegge for riktige rammevilkår, framtidsrettet infrastruktur, og en bærekraftig ressurs- og arealforvaltning.

I 2050 skal Norge være et lavutslippssamfunn. Dette krever en omstilling på alle samfunnsområder som medfører store endringer i produksjons- og forbruksmønsteret vårt, også kalt «det grønne skiftet». Kommunen, næringslivet, innbyggerne og andre må samarbeide for å redusere klimaproblemene og ta vare på naturen og miljøet.

Sør-Aurdal har fått oppleve ekstreme værphenomener i form av sterk vind, lange tørkeperioder og kraftige nedbørsperioder som utløste flom og skred. Sør-Aurdal skal gjøre sin del av jobben for å begrense klimaendringene. Vi skal arbeide for en bærekraftig utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. Det som er bra for klimaet, er ofte også bra for helsen, økonomien og miljøet.

3.1 KLIMA OG ENERGI

I 2022 vedtok Sør-Aurdal kommune temaplan for klima og energi. Planen skal brukes som et grunnlag for alle beslutninger som berører energi og klima i kommunen, og skal bidra til å redusere klimautslipp i kommunen. Planen skal bidra til at Sør-Aurdal kommune får lavere utslipp av klimagasser, redusert energibruk og en større andel av fornybar energi. Planen skal gjelde i 4 år og det er vurdert at det ikke er behov for revidering av planen i innværende periode.

3.2 VANN OG AVLØP

Kommunen har i forrige planperiode utarbeidet en handlingsplan for opprydding i utslipp fra private avløpsanlegg. Formålet med planen er å gi en oversikt over hva arbeidet omfatter og hvorfor det skal gjennomføres. Den vil vise hvilke undersøkelser som er lagt til grunn, miljøtilstand i lokale vassdrag, samt saksbehandling og saksgang. Ved å tydeliggjøre formål og prosess, ønsker Sør-Aurdal kommune å oppnå forståelse og smidighet i det krevende arbeidet som skal gjennomføres.

I tillegg har Sør-Aurdal kommune en hovedplan for vann og avløp for planperioden 2016-2025. Planen beskriver bakgrunn og målsettinger for VA-virksomheten i kommunen. Planen omtaler status for dagens situasjon og angir behov for nødvendige tiltak med påfølgende

kostnader for oppgradering av dagens anlegg samt nyanlegg. Dette som underlag for at Sør-Aurdal kommune skal ha et vann- og avløpssystem i tilfredsstillende stand, nå og i fremtiden.

Videre skal resultatet av handlingsplanen bidra til å redusere forurensningsbidraget fra private avløpsanlegg i spredt bebyggelse. Dette vil være et bidrag til å nå målet om minst god økologisk tilstand i vassdragene i samsvar med vannforskriften.

3.4 LANDBRUK

I kommunens klima- og energiplan kommer det frem at veitrafikk står for 62 % av utslippet. Nest størst er jordbruket med 24 %. Utslipp fra landbruket kommer fra naturlige biologiske prosesser gjennom fordøyelsen til husdyr, bruk av husdyrgjødsel og energibruk i jordbruket. Skogbruket i Sør-Aurdal har motsatt bilde, da skogen har netto positiv binding av CO2 fordi tilveksten er større enn avvirkningen. Kommunen har gjennom gjeldende landbruksplan, vedtatt 2020, 4 følgende hovedmål for arbeidet knyttet til klima og miljø; Fokus på bioenergi, bevisstgjøring om klima og miljø, minimal forurensning fra landbruket, ta vare på biologisk mangfold og kulturmiljøer. Landbruksplanen er vedtatt å gjelde i 4 år, og skal derfor rulleres i årsskiftet 2024 og 2025.

3.3 AREALPLANLEGGING

Gjennom klima- og energiplanen kommer det frem at kommunen skal i sin arealforvaltning tenke tettere utbyggingsmønstre og redusert transportbehov. Sør-Aurdal har forholdsvis store avstander og høy grad av spredt bebyggelse, med forholdsvis lavt innbyggertall og et høyt antall fritidsboliger. Det spredte utbyggingsmønsteret skaper utfordringer for planlegging av effektiv arealbruk, infrastruktur, kollektivtransport og gode energiløsninger. Hvordan boliger, aktiviteter og servicefunksjoner plasseres i forhold til hverandre påvirker hverdagen til folk. Lokalisering av virksomheter bør derfor skje i forhold til en analyse av transportbehov og tilgjengelighet. Transformasjon og fortetting med en mer effektiv bruk av areal som allerede er bebygd og knutepunktutvikling er grunnlaget for en miljørettet stedsutvikling.

3.4 PLANBEHOV KLIMA OG MILJØ

Sør-Aurdal kommune har en gjeldende temaplan for klima og energi som skal gjelde frem til 2026. Det er derfor ikke behov for å utarbeide ny eller rullere eksisterende plan. Temaet klima og miljø går igjen i ulike fag- og temaplaner, som for eksempel temaplan for landbruk som er tenkt revidert i første halvdel av 2025.

Videre er arbeidet med arealdelen igangsatt. I arbeidet med arealdelen er det viktig å se på hvilke effekter klimaendring vil gi, hvilke områder som vil være utsatt innenfor og rundt tiltaket, og vurdere konsekvensene det vil ha for de aktuelle områdene. Det omfatter både å definere områder som ikke bør bygges ut, og å dimensjonere anlegg og legge inn buffersoner (overgangsområder/ sikkerhetsmargin) for eksempel i tilknytning til boligområder, grønnstruktur og turveier.

Videre er det vurdert at man burde ha påbegynt utarbeidelse av en kommunedelplan for naturmangfold i inneværende periode. Naturmangfoldet har verdi både som livsgrunnlag, opplevelsesverdi og utgangspunkt for verdiskapning. Kommunene har en nøkkelrolle i å sikre at naturen blir forvaltet på en god måte og gjennom dette bidra til å stanse tapet av naturmangfold.

Arealendringer er den viktigste påvirkningsfaktoren for naturmangfoldet i Norge i dag. De beslutningene som tas gjennom kommunenes arealplanlegging etter plan- og bygningsloven, har i sum stor betydning for hvordan naturmangfoldet blir ivaretatt. En kommunedelplan for naturmangfold er et kunnskapsgrunnlag og verktøy i kommunens arbeid med å ivareta naturmangfold. Det gjelder både innenfor arealplanleggingen etter plan- og bygningsloven og annen planlegging og forvaltning. Kommunen er allerede forpliktet til å ta hensyn til overordnede nasjonale og regionale miljøhensyn, og en kommunedelplan vil ikke påføre kommunen økt forpliktelse. Da kommunen har står foran mye arbeid med revidering av arealdelen, samt andre større planer og prosjekter i neste 4-årsperiode er det vurdert at kommunedelplan for naturmangfold må utsettes til et senere tidspunkt.

4 KOMMUNEPLANER

4.1 KOMMUNEPLANENS SAMFUNNSDEL

Kommuneplanens samfunnsdel er kommunens verktøy for helhetlige og langsiktig planlegging, og fungerer som et verktøy for overordnet strategisk styring. Samfunnsdelen ble vedtatt av kommunestyret i 16.09.2021. I samfunnsdelen pekes det på 5 hovedmålsetninger:

- Innbyggerne i Sør-Aurdal skal leve gode liv i et trygt samfunn hele livet.
- Sør-Aurdal kommune sikrer inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremmer muligheter for livslang læring for alle.
- Sør-Aurdal kommune fremmer varig, inkluderende, bærekraftig økonomisk vekst og full sysselsetting for alle.
- Sør-Aurdalssamfunnet etablerer nye og sterke partnerskap, og har virkemidler og samarbeid på tvers av myndigheter, næringslivet og lokalsamfunnet for å oppnå en bærekraftig utvikling.
- Sør-Aurdal kommune handler umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem, som er knyttet til bærekraftsperspektivet og spesifikke bærekraftsmål.

For å oppnå hovedmålet er det utarbeidet delmål med tilhørende strategier. Strategiene forteller hvordan vi skal oppnå det aktuelle delmålet og er knyttet til bærekraftsperspektivet og spesifikke bærekraftsmål.

Det er ca 3 år siden samfunnsdelen ble vedtatt, og utfordringene, mulighetene, satsingsområdene og målene i denne er fremdeles relevant. Samfunnsdelen er godt forankret både politisk og administrativt i kommunen. **Kommuneplanens samfunnsdel mot 2030 rulleres ikke i inneværende valgperiode.**

4.2 KOMMUNEPLANENS AREALDEL

Kommuneplanens arealdel skal på kommuneplanens samfunnsdel og følge opp mål og strategier som er vedtatt i denne. Sammenhengen mellom samfunns- og arealdelen er viktig for å sikre at arealpolitikken blir sett i sammenheng med utviklingen på andre områder i samfunnet. En langsiktig arealstrategi, utarbeidet enten som del av planstrategien eller samfunnsdelen, er viktig som grunnlag for arbeidet med kommuneplanens arealdel. Arealdelen er bestemmende for hvordan arealene i kommunen skal disponeres. Planen er en overordnet plan, samtidig som den har detaljerte bestemmelser for enkelte områder. **Ny arealdel er under revisjon, og forventes vedtatt høsten 2026.**

5 PLANBEHOV

Kommunedirektør		
Plan	Arbeid	Vedtaksår
Temaplan - næringsplan	Revideres	2026
Temaplan - ROS-analyse (Beredskap)	Under revisjon	2024
Temaplan – Rekrutteringsstrategi	Ny plan	2025
Økonomiplan	Rulleres	Årlig

Samfunnsutvikling		
Plan	Arbeid	Vedtaksår
Kommuneplan - arealdel	Under revisjon	2026
Kommunedelplan - Fjellstølen	Ny plan	2027
Temaplan - Landbruk	Revideres	2025
Folkehelseoversikten	Under revisjon	2024
Handlingsplan for tilsyn spredt avløp	Ny plan	2024
Regulering - Reguleringsplaner ihht vedtatt kommunedelplan for Bagn		Løpende
Regulering - Behandle private reguleringsplaner		Løpende
Hovedplan – kommunalt vann og avløp	Revideres	2025

Oppvekst/ kultur		
Plan	Arbeid	Vedtaksår
Plan for godt og trygt skolemiljø	Revideres	2025
Plan for godt og trygt barnehagemiljø	Revideres	2026
Kompetanseplan for barnehage	Revideres	2026
Kompetanseplan for skole	Revideres	2024
Plan for nærvær i skolen	Ny plan	2025
Kriseplan for barnehage, skole, SFO og kulturskole	Ny plan	2026
Overordnet plan for barnehageutvikling i Sør-Aurdal	Ny plan	2026
Plan for skoleutvikling i Sør-Aurdal kommune	Ny plan	2024
Plan for forebyggende arbeid for barn og unge	Ny plan	2025
Kommunal plan for idrett og fysisk aktivitet i Sør-Aurdal	Revideres	2025
Kulturplan for Sør-Aurdal kommune mot 2030	Revideres	2025

Helse/ omsorg		
Plan	Arbeid	Vedtaksår
Habilitering og rehabilitering	Ny plan	2025
Kompetanseplan for Helse og omsorg	Rulleres	2024
Rusmiddelpolitisk handlingsplan	Ny plan	2026
Plan for pårørendearbeid	Ny plan	2026
Temaplan - Demensplan	Rulleres	2026
Helseberedskapsplan	Ny plan	2025
Plan for forebyggende arbeid for barn og unge	Ny plan utarbeides	2025